

Mladi raziskovalci Slovenije 2020

54. srečanje

MEHANIZMI DELOVANJA TOTALITARNIH REŽIMOV V ANTIUTOPIČNIH ROMANIH

Slovenski jezik ali književnost

Raziskovalna naloga

Avtorica: Anja Kujundžič Lukaček

Mentor: Drago Meglič, prof.

Šola: II. gimnazija Maribor

Maribor, 2020

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	8
1.1	Namen in cilji raziskovalne naloge	8
1.2	Hipoteze	8
1.3.1	Antiutopija (antiutopični roman)	9
1.4	<i>Mi</i>	10
1.4.1	Jevgenij Zamjatin	10
1.4.2	Vsebina	11
1.5	<i>Krasni novi svet</i>	13
1.5.1	Aldous Huxley	13
1.5.2	Vsebina	13
1.6	<i>1984</i>	15
1.6.1	George Orwell	15
1.6.2	Vsebina	15
1.7	<i>Alamut</i>	18
1.7.1	Vladimir Bartol	18
1.7.2	Vsebina	18
2	METODOLOGIJA DELA	21
3	ANALIZA MOTIVOV	22
3.1	Analiza totalitarnega režima v romanu <i>Mi</i>	22
3.1.1	Fizična izolacija države	22
3.1.2	Meja med zasebnim in javnim življenjem	23
3.1.3	Propaganda in brisanje (spreminjanje) zgodovine	24
3.1.4	Inkvizitor, odrešenik ali bog	25
3.2	Analiza totalitarnega režima v romanu <i>Krasni novi svet</i>	26
3.2.1	Fizična izolacija države	26

3.2.2	Meja med zasebnim in javnim življenjem	27
3.2.3	Propaganda in brisanje (spreminjanje) zgodovine	28
3.2.4	Inkvizitor, odrešenik ali bog	30
3.3	Analiza totalitarnega režima v romanu <i>1984</i>	31
3.3.1	Fizična izolacija države	31
3.3.2	Meja med zasebnim in javnim življenjem	32
3.3.3	Propaganda in brisanje (spreminjanje) zgodovine	33
3.3.4	Inkvizitor, odrešenik ali bog	36
3.4	Analiza totalitarnega režima v romanu <i>Alamut</i>	37
3.4.1	Fizična izolacija države	37
3.4.2	Meja med zasebnim in javnim življenjem	38
3.4.3	Propaganda in brisanje (spreminjanje) zgodovine	39
3.4.4	Inkvizitor, odrešenik ali bog	41
4	UGOTOVITVE	43
5	IZBOLJŠAVE	45
6	DRUŽBENA ODGOVORNOST	46
7	ZAKLJUČEK.....	47
8	VIRI IN LITERATURA	48
8.1	Literatura.....	48
8.2	Spletni viri.....	49

POVZETEK

Raziskovalna naloga obravnava štiri antiutopične romane; *Mi* Jevgenija Zamjatina, *Krasni novi svet* Aldousa Huxleyja, *1984* Georga Orwella in roman slovenskega avtorja Vladimirja Bartola, *Alamut*. Namen raziskovalne naloge je predstaviti in raziskati glavne značilnosti totalitaristične oblasti, ki družijo vse štiri romane, ter raziskati temelje, na katerih ta oblast gradi oblast in kako svojo ideologijo vzdržuje.

V uvodnem delu je pojasnjen pojem *antiutopični roman*, prav tako pa je vsak roman podrobneje predstavljen. V nadaljevanju smo uporabili metodo literarne interpretacije in izbrali ter analizirali motive, ki se kažejo v vseh štirih romanih in oblasti služijo kot odličen mehanizem upravljanja s prebivalci predstavljene države.

Ugotovili smo, da prav vsi totalitarni režimi v obravnavanih romanih temeljijo na podobnih mehanizmih, ki oblasti omogočajo manipuliranje s svojimi podložniki, za slednje pa je pobeg iz sistema praktično nemogoč.

Ključne besede: antiutopija, Jevgenij Zamjatin: *Mi*, Aldous Huxley: *Krasni novi svet*, George Orwell: *1984*, Vladimir Bartol: *Alamut*, totalitarni režimi

SYNOPSIS

This research is discussing four dystopian novels; Zamyatin's *We*, Huxley's *Brave New World*, Orwell's *1984* and a dystopian novel by Slovenian author Vladimir Bartol, *Alamut*. The aim of this research is to introduce and explore the main characteristics of the totalitarian power that unites all four novels and to research the foundations on which that authority builds power and how it maintains its ideology.

The introductory part explains the concept of a dystopian novel; additionally, each novel is presented in more detail. In the following, we used the method of literary interpretation, selected and analysed the motives that appear in all four novels and serve as an excellent mechanism for managing the population of represented country.

We established that all totalitarian regimes in the discussed novels are based on similar mechanisms that allow the authorities to manipulate with their subjects, so the escape from the system is practically impossible.

Key words: dystopian novel, Yevgeny Zamyatin: *We*, Aldous Huxley: *Brave New World*, George Orwell: *1984*, Vladimir Bartol: *Alamut*, totalitarian regime

Profesor, zahvaljujem se vam za vso vašo vztrajnost, pomoč in spodbudo ter vse koristne nasvete, s katerimi ste me vodili pri pisanju raziskovalne naloge.

»Tehnološki napredek nam je zagotovil zgolj to, da nazadujemo z bolj učinkovitimi sredstvi.«
(A. Huxley)

»Svoboda je vedno svoboda za tiste, ki mislijo drugače.« (R. Luxemburg)

1 UVOD

1.1 Namen in cilji raziskovalne naloge

Sodobna družba živi v svetu, ki je začel postopoma zanemarjati pristne človeške odnose; v ospredju so predvsem tehnologija, dobiček in nenasitna želja po oblasti in moči. Postali smo sužnji tehnologije in podobno kot družbe v antiutopičnih romanih v imenu napredka žrtvovali svobodo in srečo. Ker so antiutopije zanimive prav zaradi svoje »temačnosti« in grožnje, ki jo prinašata tehnološki napredek in totalitarna oblast, je bil namen naše raziskovalne naloge analizirati in predstaviti mehanizme, ki se pojavljajo v antiutopičnih romanih (*Mi*, *Krasni novi svet*, *1984* in *Alamut*) in s pomočjo katerih totalitarni režim gradi družbo in vzdržuje svojo ideologijo.

Cilji raziskovalne naloge so bili:

- žanrska opredelitev vseh štirih romanov;
- predstavitev vsebine romanov;
- poiskati motive, ki družijo totalitaristične ideologije romanov; pri tem smo se osredotočili predvsem na štiri motive, ki so skupni vsem štirim totalitarnim režimom: fizična izolacija države, meja med zasebnim in javnim življenjem, propaganda in brisanje zgodovine in mit o odrešeniku oziroma inkvizitorju;
- raziskati te motive in jih ponazoriti s primernimi citati iz izbranih romanov.

1.2 Hipoteze

1. Totalitarne sisteme v izbranih romanih družijo podobni motivi.
2. Država v totalitarnem sistemu je fizično ločena od preostalega sveta.
3. Meja med zasebnim in javnim življenjem posameznikov se postopoma briše.
4. Oblast svojo ideologijo uspešno vzdržuje z načrtovano propagando in prirejanjem zgodovinskih dogodkov.
5. Oblast totalitarne države je v rokah ene osebe, ki jo prebivalci častijo.

1.3.1 Antiutopija (antiutopični roman)

Ime antiutopija izvira iz naslova filozofskega dela *Utopija*¹, ki ga je napisal Thomas More – začetnik utopične književnosti. Za utopije je značilno, da opisujejo popolno družbeno, gospodarsko in politično urejeno skupnost, ki je zmožna zadovoljevati potrebe posameznika. Kasneje se je utopija združila še s satiro in z grotesko, ki sta vključevali kritiko in posmeh oziroma sta stvarnost združevali z nezdružljivimi elementi in s tem vzbujali smeh in grozo. V 20. stoletju je utopično književnost, ki je zaradi odsotnosti konflikta postajala vse bolj nezanimiva, zamenjala antiutopija, ki je prikazovala negativno prihodnost človeške družbe (Bajt, 1982).

Antiutopija (tudi distopija) je nov tip literarne utopije, ki se oblikuje v drugi polovici 19. stoletja. Namen antiutopičnega romana je strogo intelektualen, opozorilen in ne dramatičen ter estetski. Dogajanje je predstavljeno tako, kot ga vidi eden izmed likov – izreden posameznik, ki se zaveda napak družbenega sistema, v katerem živi (Booker, 2004).

Svet antiutopičnega romana je postavljen v prihodnji čas v neko tehnološko razvito mesto, ki je navadno ograjeno. Človeška družba je zmeraj na višji razvojni stopnji od naše in predstavlja ideal oziroma popoln vzorec, h kateremu naj bi težila vsa bitja. V tej družbi, ki ne deluje popolno, je svet urejen totalitaristično. Državo vodi en človek (oziroma nekaj ljudi), ki ga prebivalci (po božje) častijo in se ravnajo po njegovih zakonih kot najvišji zapovedi. Junak antiutopičnega romana živi v distopičnem svetu »... *in hoče iz njega pobegniti prav zaradi njegove narobne utopičnosti. To se mu nikoli ne posreči; njegov beg je vedno beg v smrt, ki ima obliko zavestnega ali nezavednega samomora*« (Bajt, 1988, str. 36). Ljudje so načrtno zatirani in razosebljeni, država pa nadzira vsa njihova dejanja. Odnosi med moškim in žensko so zgolj telesni – država v antiutopičnem romanu ne priznava nerazumskega v človeku (čustvovanja), saj je zgrajena na grobi razumskosti – in pogosto brezosebni ter nadzorovani (Bajt, 1982).

Kot prvo pristno moderno antiutopično besedilo se najpogosteje obravnava delo Jevgenija Zamjatina *Mi* (1924). Sledita mu *Krasni novi svet* (1932) Aldousa Huxleyja in *1984* (1949) Georga Orwella. V letih po drugi svetovni vojni so prav zaradi svetovnega dogajanja nastala še mnoga antiutopična dela: *Gospodar muh* (1954) Williama Goldinga, *Fahrenheit 451* (1953)

---

¹ Ime izvira iz grške predpone *ou-* (»ne«) in besede *topos* (»kraj«) – nekraj, oziroma kraj, ki ne obstaja (Bajt, 1982).

Raya Bradburyja, kasneje pa še nekatera druga: *Peklenska pomaranča* (1972) Anthonyja Burgessa in *Deklina zgodba* (1985) kanadske pisateljice Margaret Atwood.

Tudi v slovenskem literarnem prostoru so že v 19. stoletju nastajala dela z antiutopično snovjo; pomembnejši sta Tavčarjeva povest *4000* (1891) in Mencingerjev *Abandon* (1893). Iz obdobja 20. in 21. stoletja pa so najbolj znana antiutopična dela *Alamut* (1938) Vladimirja Bartola, *Filioni doma* (1990) in *Ptičja Hiša* (1995) Berte Bojetu, *Satanova krona* (1993) Mihe Mazzinija in *Spremeni me* (2008) Andreja Blatnika.

1.4 Mi

1.4.1 Jevgenij Zamjatin

Jevgenij Ivanovič Zamjatin, rojen 1. februarja 1884 v Lebedjanu, v Tambovski guberniji (danes Rusija), je bil ruski pisatelj, dramatik in satirik. Poznamo ga kot enega najpomembnejših ustvarjalcev v postrevolucionarni dobi in kot začetnika modernega antiutopičnega romana. Leta 1929 ga je oblast razglasila za idejnega nasprotnika sovjetske oblasti, ker so deli njegovega romana, brez njegove vednosti, izšli v tujini. Zamjatin je izgubil službo, prisiljen je bil izstopiti iz pisateljske zveze, njegova dela pa so prenehali objavljati. Leta 1931 mu je Stalin odobril odhod iz Sovjetske zveze, in tako je Zamjatin leta 1932 odpotoval v Pariz, kjer je zaradi srčne kapi umrl 10. marca 1937 (Bajt, 1988).

Zamjatin je poznan predvsem po novelah in povestih, ki se v zgodnjem obdobju (1908–1917) tematsko in stilno povezujejo z Gogoljem in Leskovom, saj je prizorišče dogajanja podeželje, junaki pa so podeželski plemiči, uradniki in vojaki. V tem obdobju so nastale povesti *Okraj*, *Trebuh*, *Alatir*, *Bogu za hrbtom*, *Afrika*, *Zemljemerec* in mnoge druge. V zrelem obdobju (po letu 1917) pa v delih prevladuje predvsem revolucionarno-zgodovinska tematika (*Otočani*, *Sever*, *Mamaj*, *Jama*, *Zgodba o najpoglavitnejšem*, *Iks*, *Poplava*). V tem obdobju pa je Zamjatin ustvaril tudi nekaj odrskih del: *Zublji svetega Dominika*, *Društvo častnih zvonarjev* (dramatizacija Otočanov), *Bolha* in *Atila* (kasneje predelana v roman *Bič božji* (nedokončan)) (Bajt, 1988).

Zamjatinovo najbolj znano delo je antiutopični roman *Mi*, ki se pogosto obravnava kot prvo moderno antiutopično besedilo. Zamjatin je roman napisal leta 1920, v angleškem prevodu je v celoti je izšlo v Združenih državah Amerike leta 1924, v ruščini pa je roman izšel šele v New Yorku leta 1952. V Sovjetski zvezi je roman prvič izšel leta 1988 (Bajt, 1988).

1.4.2 Vsebina

Roman *Mi* je napisan v obliki dnevnika, ki ga sestavlja štirideset zapisov, piše pa ga glavni junak D-503. Tako kot pri večini antiutopičnih del je tudi v romanu *Mi* dogajalni čas postavljen v prihodnost, kraj dogajanja pa predstavlja Enotna država.

V posameznih dnevniških zapisih spoznavamo misli in življenje glavnega junaka ter politični sistem Enotne države, ki je ogromna politična tvorba, nastala po Dvestoletni Vojni, v kateri si je priključila in podredila sosednje države. Urejena je samozadostno, »... *po načelih učinkovitega industrijskega upravljanja, ki jih je postavil ameriški strokovnjak za učinkovitost zgodnjega dvajsetega stoletja Frederic Winslow Taylor*« (Booker, 2004, str. 31), od preostalega sveta pa je ločena s stekleno Zeleno steno, skozi katero ni prehoda. Življenje prebivalcev (numerjev) in delovanje Enotne države temelji na enem samem načelu »*dobrotnem jarmu razuma*«, razumna načela pa med numerji veljajo za najvišja (prav razum jih loči od preostalih bitij in jih dela človeške ter predstavlja njihov najvišji ideal). Življenje prebivalcev Enotne države je urejeno na podlagi matematičnih formul, kršitev pravil pa je kaznovana z javno usmrtnitvijo, ki navadno predstavlja slavnosten dogodek. Numerje usmerja Urna plošča, ki posameznikovo svobodo podreja skupnosti in jo tako spreminja v nesvobodo. Osebne ure (odmori) so za vse ob istem času, tudi preživljajo jih na podoben način; s sprehodi, v vrstah po štiri.

D-503 je inženir in graditelj vesoljskega plovila Integral, s katerim želi Enotna država zavzeti vesolje. Na videz se njegovo življenje ne razlikuje od življenja ostalih numerjev; podrejeno je zakonom Enotne države. Nekega dne pa se D-503 odloči, da bo začel pisati dnevnik za še nepoznano civilizacijo, ki bi jo lahko odkrili s pomočjo Integrala, da bi lahko razumela delovanje Enotne države. Na začetku spoznamo, da je D-503 precej običajen numer z opičjimi rokami, česar se sramuje, saj predstavlja povezavo s svetom za Zeleno steno. Nekega dne pa na sprehodu s svojo ljubimko, majhno O-90 D-503, spozna I-330, ki pa predstavlja njegovo

popolno nasprotje – kadi cigarete, pije alkohol in se oblači v obleke, kar je v Enotni državi prepovedano in strogo kaznovano. Povabi ga v Staro hišo, kjer so shranjeni predmeti prednikov in mu pove, da mu lahko priskrbi opravičilo od določenega zdravnika, ki dela v Medicinskem uradu, zato jo D-503 želi prijaviti Varnostnemu uradu, vendar kasneje ugotovi, da tega ne more storiti. Naslednji dan D-503 ugotovi, da je ponoči sanjal, kar pa je v Enotni državi resna psihična bolezen. Spoznamo, da se D-503 zaljubi v I-330, kar si razlaga kot bolezen ali zmedenost, saj takšna čustva za numerja, prebivalca Enotne države, niso običajna. Ona mu kasneje razkrije, da je članica skrivne organizacije Mefi, ki želi uničiti Zeleno steno in združiti prebivalce Enotne države in ljudi, ki živijo za Zeleno steno. Člani organizacije Mefi skrivaj prehajajo med »svetovoma« ali pa tja pomagajo zbežati drugim numerjem – med njimi je tudi O-90 nekdanja ljubimka D-503, ki svojega še nerojenega otroka zaradi Materinske norme² ne želi predati Enotni državi.

Nek dan tudi D-503 odide za Zeleno steno in spozna, kako drugačno je lahko življenje izven Enotne države: »*Sonce ... To ni bilo naše sonce /.../ In drevesa – kot svečke – do samega neba ...*« (Zamjatin, 1988, str. 146); kljub lepoti, ki mu jo ponuja, pa se mu takšen svet še zmeraj zdi nenaraven. Na dan vzleta vesoljskega plovila Integral člani Mefi izvedejo sabotazo in vzlet se ponesreči. Zaradi vse pogostejših javnih izgredov se Dobrotnik (voditelj Enotne države) odloči za posebno Operacijo, s katero bi odstranili čustva in domišljijo, numerji pa bi spet postali »matematično zanesljivi« in pokorni zakonom Enotne države. Ko na D-503 izvedejo to operacijo, Dobrotniku prizna vse, kar ve o podtalni organizaciji. I-330 pa se ne zlomi in Dobrotniku ne izda ničesar, zato je skupaj s svojimi privrženci obsojena na smrt. Kljub prizadevanju oblasti za vzpostavitev reda se je revolucija po Enotni državi nezadržno širila – uničili so del Zelene stene, po nebu so začele letati ptice in druge živali, D-503 pa je kot vzoren in svobode oropan numer svoj zapis končal z besedami: »*In upam – da bomo zmagali. Še več: prepričan sem – zmagali bomo. Zakaj razum mora zmagati*« (Zamjatin, 1988, str. 201).

---

² Norma, ki določa, kateri ženski numerji lahko zaradi ustreznih fizičnih značilnosti rodijo potomca.

1.5 *Krasni novi svet*

1.5.1 Aldous Huxley

Aldous Huxley, rojen 26. julija 1894 v Angliji, je bil angleški pisatelj in kritik. Po končanem študiju angleške književnosti se je sprva preživljal s poučevanjem in z novinarstvom, vendar se je kasneje posvetil predvsem pripovedni prozi in esejistiki – izdal je dve zbirki kratkih zgodb, esejistična dela in več romanov. Od romanov iz zgodnejšega obdobja sta v slovenščino prevedena *Groteskni ples* (1923) in *Kontrapunkt življenja* (1928). Leta 1937 se je Huxley preselil v Ameriko, kjer je napisal več filmskih scenarijev, filozofsko delo *Večna filozofija* (1945), pozneje pa izdal še nekaj romanov, esejističnih in biografskih del; v slovenščino sta prevedena *Vrata zaznavanja* in *Nebesa in pekel* (1954). Huxley je umrl 22. novembra 1963 v Los Angelesu v ZDA (Koron, Paternu, Perko, 2016).

Huxleyjev roman *Krasni novi svet* je antiutopični roman in je v angleščini izšel leta 1932, v slovenščino pa je bil preveden leta 1964. Leta 2017 je ljubljanska Drama uprizorila predstavo *Krasni novi svet*, ki temelji na motivih Huxleyjevega romana (*Krasni novi svet*, 2017).

1.5.2 Vsebina

Roman *Krasni novi svet* je sestavljen iz osemnajstih poglavij, dogajalni prostor pa predstavlja svetovna država, ki si je podredila skoraj ves planet, z izjemo rezervata, v katerem živijo divjaki. V prvem poglavju romana je predstavljeno delovanje Zavoda za razplajanje in prilagajanje v osrednjem Londonu. Spoznamo, da je v letu 632 po Fordu tehnologija že precej napredovala, družina kot osnovna družbena enota pa ne obstaja več – potomce namreč proizvajajo v zavodih za razplajanje in prilagajanje po metodi Bokanowskega v steklenicah na tekočem traku. Delovanje svetovne države temelji na treh geslih: skupnost, istost in stalnost, ki so hkrati ideje množične proizvodnje Henryja Forda, ki ga družba v romanu po božje časti. »Štetje se začinja z letom uvedbe prvega fordovega T-modela ...« (Koron, 2016, str. 60), družba pa pogosto uporablja izraze, v katerih besedo bog zamenja beseda Ford (»Pri Fordu!«), uporabljajo simbol črke T, ki je nastal tako, da so (katoliškemu) križu prisekali vrh. Cilj enotne države je stalnost oziroma nespremenljivost – »Stalnost /.../ Brez stalne družbe ni civilizacije. Nobene stalne družbe pa ni brez ustaljenih posameznikov« (Huxley, 2016, str. 43) – ki jo

dosega s hierarhično urejeno družbo, v duhu katere tudi vzgajajo potomce – prebivalci so glede na sposobnosti (ki so jim dodeljene še pred »rojstvom«) dodeljeni v različne kaste, med katerimi prehajanje ni možno. Vsaka kasta skrbi za določeno področje, najvišje so pripadniki kaste alfa, najnižje pa pripadniki kaste epsilon. Kljub navidezni popolnosti modernega sveta v Huxleyjevem romanu, kjer imajo prebivalci na voljo različne športne in glasbene aktivnosti, se ti pogosto zatekajo k uporabi *some*, nekakšne droge, ki jim omogoča vsaj navidezno srečo in svobodo v svetu, iz katerega izhod ni možen.

Na začetku romana spoznamo Bernarda Marxa, ki je zaradi napake v oplojevalnici manjši od ostalih pripadnikov kaste alfa, zato velja za nekakšnega izobčenca. Ko se lepa in priljubljena Lenina Crowne kljub njegovemu izgledu odzove njegovemu povabilu, se odloči, da jo bo odpeljal na počitnice v Novo Mehiko, kjer je ograjen rezervat za divjake. V rezervatu spoznata življenje posebnega ljudstva, katerega pripadnika sta tudi John, belopolti mladenič, ki Lenino zelo privlači, in njegova mati Linda, ki je nekoč že živela v visoko civiliziranem svetu, a je zaradi nesrečnega pripetljaja ostala v rezervatu. Bernard se odloči, da bo zaradi nadaljnjega raziskovanja pa tudi lastne koristi Johna in Lindo odpeljal v civilizacijo ter ju predstavil širši množici.

Kljub temu da je Johnu, kot sam pravi, »krasni novi svet« sprva všeč, se mu kmalu začne gnusiti, spozna njegovo sprevrženost in plehkost; zavračati začne tehnologijo civiliziranega sveta in celo bližino drugih ljudi (predvsem Leninino, ki je zmožna le plehkega čustvovanja), zateka pa se predvsem k branju Shakespearja, ki ga politika svetovne države prepoveduje. Johna še posebej pretrese smrt matere Linde, na kar se odzove zelo čustveno, zato ga aretirajo. Skupaj z Bernardom in s Helmholtzom Watsonom, Bernardovim prijateljem in navdušencem nad literaturo, mora k Mustafi Mondu – enemu od svetovnih nadzornikov – in ta mu pojasni pomen enotnosti in prilagajanja v civiliziranem svetu. Kljub prizadevanju Divjak pritiska družbe ne zdrži, postane izobčenec in odide živeti na samotni kraj, kjer se želi očistiti z bičanjem samega sebe, kakor se je naučil v rezervatu pri Indijancih. Čez nekaj časa ga najdejo novinarji in množica radovednih obiskovalcev, ki ga pripravijo do sodelovanja v orgiji, ki kasneje postane velika medijska senzacija, John pa zaradi sramu in nezmožnosti pobega iz nenasitne moderne civilizacije stori samomor.

1.6 1984

1.6.1 George Orwell

George Orwell, s pravim imenom Eric Arthur Blair, se je rodil 25. junija 1903 v Indiji. Poznan je predvsem kot angleški pisatelj, esejist in kritik. Po končanem šolanju je odšel v Burmo, kjer je bil zaposlen kot policist, vendar se je čez nekaj let vrnil v Anglijo in se posvetil pisateljevanju (Mahkota, 2004).

Leta 1933 je izšlo delo *Na dnu in na robu v Parizu in Londonu*, ki je naletelo na ugodne kritike, leto kasneje pa še njegov prvi roman *Burmanski dnevi*. Leta 1936 je Orwell odpoval v Barcelono, saj se je želel boriti proti fašistom. Po vrnitvi v Anglijo je izšlo eno njegovih najboljših del *Poklon Kataloniji* (1938). V obdobju med drugo svetovno vojno se je preživljal kot BBC-jev urednik in producent pogovornih oddaj, pisal pa je tudi za tednik *Observer*. V naslednjih letih sta izšli njegovi najznamenitejši deli: *Živalska farma* (1945) in antiutopični roman *1984* (1949). Orwell je umrl 21. januarja 1950 v Angliji (Mahkota, 2004).

Orwellov roman *1984* je eno njegovih najpomembnejših del, navdih zanj pa je jemal predvsem iz Zamjatinovega romana *Mi*. Roman je prvič izšel leta 1949 v Londonu, v slovenščino pa je bil prvič preveden leta 1967 (Mahkota, 2004).

1.6.2 Vsebina

1984 je antiutopični roman, ki je sestavljen iz treh delov, pripovedovalec pa je tretjeosebni.

V letu 1984 je svet razdeljen na tri velike države: Oceanijo, Evrazijo in Eastazijo, ki obvladujejo večino sveta in so neprenehoma v vojni. Navadno se dve državi združita v zavezništvo in začneta vojno proti tretji, vendar se ta zavezništva spreminjajo. V romanu *1984* podrobneje spoznamo delovanje Oceanije, ki predstavlja dogajalni prostor romana; obsega Združeno kraljestvo, Južno in Zahodno Afriko, Južno in Severno Ameriko in Avstralijo. Voditelj Oceanije je Veliki brat, ki predseduje Partiji – edini dovoljeni in največji politični stranki v državi, ki deluje po načelih t. i. Angsoca oziroma angleškega socializma, ki se zavzema za vzpostavitev totalitarnega režima, izvajanje popolnega nadzora nad ljudmi, s pomočjo posebne

naprave telekran³ za popolno cenzuro, propagando in za uveljavitev novega jezika, imenovanega Novorek⁴, temelji pa na treh geslih oziroma parolah: vojna je mir, svoboda je suženjstvo, nevednost je moč. Delovanje Oceanije je razdeljeno na štiri ministrstva: Ministrstvo ljubezni, ki skrbi za prevzgojo političnih nasprotnikov, Ministrstvo resnice, ki skrbi za propagando, cenzuro in spreminjanje zgodovinskih podatkov, Ministrstvo miru, ki se ukvarja z vojno in Ministrstvo obilja, ki skrbi za proizvodnjo raznih potrebščin in preskrbo s hrano. Prebivalstvo Oceanije je razdeljeno na tri razrede; Ožjo Partijo, njeni člani so na visokih političnih položajih, Nižjo Partijo, ti sestavljajo srednji družbeni razred, in na brezpravno rajo, ki predstavlja največji del prebivalstva, hkrati pa uživa več svobode kot prva dva razreda. Vse nadzira Miselna policija, ki o morebitnih prekrških in »svobodomiselnih« ljudeh poroča Ožji Partiji.

V prvem delu romana spoznamo protagonista Winstona Smitha, ki je 39-letni uradnik, zaposlen na Ministrstvu resnice. Kljub pustemu, revnemu in na videz konformnemu življenju je Winston človek, ki se zaveda, kako sprevržena je politika Partije, zato se odloči za tvegano dejanje in začne pisati dnevnik, da bi lahko ohranil edino pravo resnico – *»To ni bilo protizakonito /.../, toda če bi ga zasačili, bi bil gotovo kaznovan s smrtjo ...«* (Orwell, 2004, str. 10). Nekega dne pa Winston na Dvominutnem sovraštvu⁵ opazi žensko, o kateri meni, da je agentka Miselne policije in da ga želi prijaviti, zato jo v trenutku zasovraži. Tam sreča tudi člana Ožje Partije O'Briena, s katerim želi vzpostaviti stik, saj meni, da je član Bratovščine – skrivne organizacije, ki ji predseduje največji sovražnik Partije in Velikega brata, Emmanuel Goldstein.

V drugem delu Julija, ženska, ki jo je Winston srečal na Dvominutnem sovraštvu, Smithu skrivaj preda sporočilo, v katerem mu prizna ljubezen. Par začne skrivno razmerje, s čimer se zoperstavi Partiji, za katero so vsa skrivna in »nekoristna« razmerja spolni zločin. V predelu mesta, kjer živi raja, najameta sobico nad trgovino gospoda Charringtona in kljub nevarnosti, da ju ujamejo, razmišljata o uporih in življenju. Nekega dne pa Winston ugotovi, da kljub temu da sta oba upornika, on razmišlja predvsem o strmoglavljenju in uničenju Partije in Velikega brata, medtem ko se Julija z njim ne strinja, saj meni, da to ni mogoče. Svoj upor raje izraža z ličenjem in oblačenjem različnih oblek, kar je v partiji prepovedano, saj morajo vsi njeni

---

³ Posebna dvosmerna naprava, ki Partiji omogoča nadziranje svojih članov.

⁴ Uradni jezik Oceanije, katerega namen je zoževanje miselnega razpona in omogočanje čim večjega nadzora ljudi.

⁵ Srečanja, na katerih člani Partije javno izkazujejo sovraštvu proti njenemu nasprotniku Goldsteinu.

pripadniki nositi uniforme. V času, ko živi v majhni podstrešni sobi, se Winston večkrat spomni življenja pred Revolucijo – svoje matere, ki je kljub pomanjkanju skrbela zanj in za njegovo sestro, kasneje pa tudi svoje odtujene žene Katarine, vdane pripadnice Partije.

Nekoč pa z Winstonom nepričakovano naveže stik O'Brien, o katerem Winston meni, da mu lahko omogoči pridružitve Bratovščini – skupnosti, ki jo je Winston kljub prepovedi Partije in prav zaradi sovražnosti do nje občudoval – » ... *obstaja neke vrste zarota, nekakšna tajna organizacija, ki deluje proti Partiji /.../ Rada bi se ji pridružila in delala zanj*« (Orwell, 2004, str. 188). O'Brien Winstonu in Juliji sprva obljubi, da ju bo sprejel v Bratovščino in jima celo predal *Teorijo in prakso oligarhičnega kolektivizma*, delo, na osnovi katerega Bratovščina deluje. Kmalu pa se izkaže, da sta se Winston in Julija ujela v past – hišo, v kateri se je nahajala podstrešna sobica, obkolijo, njiju pa odpeljejo na Ministrstvo za ljubezen.

Tretji del govori o Winstonovem življenju na Ministrstvu ljubezni. Kot drugi uporniki je tudi Winston podvržen nečloveškemu mučenju z elektrošoki, saj Partija želi vse nasprotnike »ozdraviti« in jim »pomagati«, da bi ponovno verjeli vanjo in njene ideje – »*Ne zanimajo nas tisti bedasti prekrški /.../ Partije ne zanima očitno dejanje; misel je vse, česar nam je mar. Mi ne samo da svoje sovražnike uničujemo, temveč jih spreminjamo*« (Orwell, 2004, str. 276). Winston kljub mučenju ostaja zvest svojim idejam in se zlomi, šele ko se sooči s svojim najhujšim strahom, da bi ga živega požrle podgane, takrat pa tudi izda Julijo in sprejme vse ideje Partije ter vzljubi Velikega brata – »*Izbojeval je bitko nad samim seboj. Ljubil je Velikega brata*« (Orwell, 2004, str. 325).

1.7 *Alamut*

1.7.1 Vladimir Bartol

Vladimir Bartol, rojen 24. februarja 1903 v Svetem Ivanu pri Trstu, je eden najpomembnejših slovenskih literatov 20. stoletja, pisatelj in esejist. Z družino se je leta 1921 preselil v Ljubljano, kjer se je kasneje vpisal na ljubljansko univerzo, že med študijem pa se je zanimal za Freudova in Nietzschejeva dela. Po končanem študiju se je preživljal predvsem kot svobodni književnik in urednik *Slovenskega beogradskega tednika* in *Modre ptice*, v kateri je objavil večino svojih novel (zbirka *Al Araf*) in esejev (*Onkraj tolmačenja sanj*, *Ob smrti Sigmunda Freuda*). Leta 1938 je izšel roman *Alamut*, leto kasneje pa je napisal roman *Čudež v vasi*, ki je bil izdan šele leta 1984. Bartol se je leta 1946 vrnil v Trst, kjer je pisal predvsem za tržaški tisk (*Primorski dnevnik*, *Razgledi*). Leta 1956 so mu tržaške oblasti prepovedale bivanje v Trstu, zato se je vrnil v Ljubljano, kjer je živel in ustvarjal do smrti. Vladimir Bartol je umrl 12. septembra 1967 (Koron, Paternu, Perko, 2016).

Bartolov roman *Alamut* je eden najodmevnejših slovenskih romanov na svetovnem knjižnem trgu. Prvič je izšel v Ljubljani leta 1938, vendar se širša javnost zanj do sredine sedemdesetih let 20. stoletja ni preveč zanimala. Uveljavil pa se je šele po letu 1988, ko je v Parizu izšel francoski prevod. Poleg francoščine pa je bil *Alamut* preveden še v številne druge jezike: češčino (1946), srbohrvaščino (1954), španščino (1989), italijanščino, nemščino, perzijščino in turščino, pripravljajo pa tudi prevod v hebrejščino (Koron, Paternu, Perko, 2016).

1.7.2 Vsebina

V romanu *Alamut*, ki ga sestavlja enaindvajset poglavij, avtor snov črpa iz zgodbe o fanatičnem vodji Hasanu Ibn Sabi – Seiduni, ki je v 11. stoletju zasedel trdnjavo Alamut, kjer je za svoje osvajalske pohode šolal mlade bojevnike, fedajine, v zameno za izpolnjeno nalogo pa jim je obljubil posmrtno užitke v raji, ki ga je ustvaril sam. Glavno načelo Seidunovega delovanja je: »Nič ni resnično, vse je dovoljeno⁶«.

---

⁶ Izrek je povzet iz četrtega dela Nietzschejeve znamenite knjige *Tako je govoril Zaratustra*. (Paternu, 2016).

Osrednje zgodovinsko dogajanje v romanu predstavlja spor med dvema muslimanskima ločinama – suniti, ki podpirajo turškega vezirja in sultana, in šiiti, ki so številčno šibkejši, podpirajo pa »starca z gore« – Seiduno. Ta zaradi želje po osvojitvi in osvoboditvi ozemlja izpod sultanove vladavine Seiduna začne zbirati mladeniče, ki so se pripravljene boriti v njegovem imenu. Med bodočimi učenci je tudi mladi Avani, ki ga je družina poslala na grad, da bi maščeval dedovo smrt. Ibn Tahir zaradi razgledanosti, spretnosti in vztrajnosti kmalu postane najboljši učenec in goreč pripadnik izmailskega nauka.

Nekega vročega dne pa na grad prijezdi Abul Fazel Lumbani, bivši isfahanski mestni načelnik, in Seiduni sporoči, da bo Alamut napadla sultanova vojska, ki ima številčno premoč. Kljub Abulfazelovim pomislekom se Seiduna odloči, da Alamuta ne bodo zapustili, ampak da bodo poskusili poraziti sultanovo konjenico, še pred bojem pa bodo učence, ki bodo prestali preizkušnjo, posvetili v fedajine. Po uspešno prestali preizkušnji mladeniče posveti Abu Ali, zaradi česar fedajini začnejo dvomiti o Seidunovem obstoju. Izmailski vojaki zmagajo v boju proti Turkom, Hasan Ibn Saba pa se odloči, da bo tri najzaslužnejše fedajine – Ibn Tahirja, Sulejmana in Jusufa – poslal v raj.

Hasan je v vrtovih Alamuta ustvaril umetni raj, v katerem rastejo najčudovitejše rastline in prebivajo lepa dekleta, ki druge možnosti kot igrati rajske hurije sploh nimajo, saj so jih starši Seiduni prodali zaradi revščine in pomanjkanja. Fedajine je prepričal, da mu je sam Alah izročil ključ do raja, vanj pa sme spuščati samo najbolj goreče in zaslužne vernike. Ko deklicam naznani, da jih bodo v vrtovih obiskali mladeniči, se lepo oblečejo, okolico pa okrasijo z barvnimi lučkami. Zvečer Seiduna v svojih prostorih sprejme Ibn Tahirja, Sulejmana in Jusufa in jim obljubi, da jih bo odpeljal v raj; omami jih s hašišem in jih s pomočjo skopljenecv prepelje v vrtove, kjer jih že čakajo deklice. Sulejmana sprejme Fatima, Jusufa Sulejka, Ibn Tahirja pa Mirjam. Ko se mladeniči prebudijo, jih že čakajo lepe hurije, obilo hrane in pijače; tako dečki prvič okusijo vino, raznovrstno hrano in ljubezen, ki so jim sicer kot zapriseženim fedajinom prepovedani. Njihov čas v »raju« se kmalu izteče, hurije fedajine ponovno omamijo s hašišem, skopljenci pa jih prepeljejo nazaj na Alamut.

Po prihodu iz vrtov so bili dečki zelo nemirni; želeli so si, da bi jim Seiduna dal novih nalog, da bi lahko ponovno odšli v »raj«. Ibn Tahirju se kmalu nasmehne sreča, saj ga Hasan pokliče k sebi in mu naroči, da mora v Nehavend, kjer bo z zastrupljeno konico ubil vezirja Nizama al Mulka, v zameno pa mu bo ponovno odprl vrata raja. Ibn Tahir, oblečen v sunita, uspešno

prijezdi v Nehnaved in zabode vezirja, ta pa mu pred smrtjo pojasni, da Hasanov raj ni resničen. Ibn Tahir se pokesa za svoje dejanje in vezirju obljubi, da se bo Seiduni maščeval.

Medtem ko je bil Ibn Tahir na poti, je na grad prišel Abu Džafar, odposlanec vojskovodje Arslana Taša, ki je od Seidune zahteval, da mora izročiti Alamut, vendar se Seiduna s tem ni strinjal. Abu Džafarju je rekel, da je Alamut pripravljen na napad, in mu pokazal, kakšno moč ima nad svojimi pripadniki; Sulejmanu in Jusufu je ukazal, naj se ubijeta, kar sta storila z nasmehom na obrazu, saj sta verjela, da ju v onostranstvu čaka raj.

Zvečer je Hasan k sebi poklical Obeido, Džafarja in Abdur Ahmana in jim obljubil, da bo tudi njih poslal v raj; dal jim kroglice s hašišem, vendar je Obeida ni zaužil, zato ga je Seiduna kasneje ukazal ubiti. Deklice so v vrtovih nestrpno pričakovale nove obiskovalce, najmlajša Halima pa si je želela, da bi ponovno prišel Sulejman. Ko ugotovi, da Sulejmana med prišleki ni, skoči v hudournik in utone. Tudi najstarejša Mirjam v takšnem življenju ne vidi več smisla, zato si, ko vse deklice odidejo spat, prereže žile in umre.

Nekega dne pa se na grad nepričakovano vrne Ibn Tahir. Odpravi se k Hasanu, saj ga želi ubiti in maščevati vezirjevo smrt, vendar mu Seiduna pojasni, zakaj je ustvaril umetni raj in ustanovil šolo za mlade fedajine – Ibn Tahir »spregleda« in se osvobodi slepega zaupanja v vero, Seiduna pa ga z Alamuta pošlje v svet. Kmalu pa se po deželi razve, da je bil sultan ubit, zločin pa je zagrešil mladi Džafar – še eno Hasanovo »živo bodalo« – ki mu je bil obljubljen raj.

V zadnjem poglavju romana Seiduna zbere svoje prijatelje, poglavarje in somišljenike. Odločijo se, da bodo oklicali popolno neodvisnost, Seiduno pa razglasili za ustanovitelja in vrhovnega poglavarja nove vladavine. Ko si Hasan še zadnjič ogleda vrtove, se poslovijo od prijateljev in se zapre v svoje sobane, kjer bo pisal zgodbe »... o začetku in postanku sveta, o raju in o peklu, o prerokih, o Mohamedu, Aliju in Mahdiju« (Bartol, 1988, str. 545).

2 METODOLOGIJA DELA

Pri pisanju raziskovalne naloge smo uporabili predvsem metodo preučevanja pisnih in spletnih virov. Obravnavane romane, *Mi*, *Krasni novi svet*, *1984 in Alamut*, smo že pred analizo izbranih motivov prebrali, da smo se lahko seznanili z vsebino in različnimi totalitarnimi režimi, ki v romanih delujejo. Poleg pisnih virov, torej romanov, smo uporabili tudi spletne vire in drugo literaturo, s pomočjo katerih smo zasnovali začetni (teoretični) del raziskovalne naloge, ki zajema podatke, ki so nujno potrebni za nadaljnje razumevanje in obravnavanje naloge.

V nadaljevanju smo motive primerjali s pomočjo metode literarne interpretacije; ko smo romane znova prebrali, smo še enkrat podrobneje preučili motive, ki smo jih izpisali, jim dodali primere in izbrali tiste, ki se pojavljajo v totalitarnih sistemih vseh štirih romanov. Pri tem smo si pomagali tudi s spletnimi viri, saj smo želeli ugotoviti, katere značilnosti (glavni elementi) totalitarne sisteme družijo. Pri analizi smo najprej obravnavali roman *Mi*, saj velja za prvo moderno antiutopijo, sledila sta mu *Krasni novi svet* in *1984*. Nazadnje smo, predvsem zaradi njegove »drugačnosti«, analizirali slovenski roman *Alamut*.

Po končani analizi izbranih motivov smo se lotili primerjave romanov, pri čemer smo uporabili metodo primerjanja in tako primerjali motive, ki družijo režime, in učinkovitost režimov v vseh štirih delih.

3 ANALIZA MOTIVOV

3.1 Analiza totalitarnega režima v romanu *Mi*

3.1.1 Fizična izolacija države

Svet, ki ga spoznamo v Zamjatinovem romanu *Mi*, je totalitaristično urejena državna tvorba, imenovana Enotna država, ki je nastala po dvestoletni vojni, obsega pa relativno majhen del Zemljinega površja. Z vseh strani je obdana s stekleno Zeleno steno, skozi katero ni prehoda, in je tako izolirana od preostalega sveta, v katerem še vladata primitiven način življenja in, kot pravi D-503: »*divje stanje svobode*« (Zamjatin, 1988, str. 41).

Eno izmed načel Enotne države pravi, da je najpomembnejša naloga razuma *omejevanje neskončnosti*, zato so v skladu s tem omejili tudi svet, v katerem živijo prebivalci Enotne države. Glavni junak celo pravi: »*Človek je prenehal biti žival šele tistikrat, ko je sezidal prvo steno. Človek je prenehal biti divji človek šele tistikrat, ko smo sezidali Zeleno steno, ko smo s to Steno osamili svoj mehanični popolni svet – od nerazumnega, nesmiselnega sveta, dreves, ptic, živali ...*« (Zamjatin, 1988, str. 105). Pregrada v obliki Zelene stene oblasti omogoča nadzor prebivalcev, z njo usmerja njihovo mišljenje o ljudeh za steno, a jih hkrati tudi odvrča od edinega, česar v popolnem svetu logike in razuma nimajo – svobode.

Kljub navidezni sreči in poslušnosti pa prebivalci Enotne države vseeno ustvarijo prehod med svetovoma, ki za nekatere predstavlja odrešitev (O-90), za druge pa spoznanje, da Enotna država ni popolna (D-503). V trenutku ko se del Zelene stene poruši, v Enotni državi zavlada kaos, porušijo se logična načela, na katerih Enotna država temelji, ljudje postanejo neposlušni, oblast pa izgubi nadzor, zato se mora zateči k skrajnim ukrepom – poseže v možgane numerjev, saj jim le tako lahko iz spomina izbriše spomine in občutke, ki so jih doživeli, ko so občutili (popolno) svobodo. Ta za oblast predstavlja grožnjo, saj le svobodni ljudje lahko začnejo kritično presoјati, hkrati pa so zmožni upora⁷, ki bi za totalitarizem pomenil skoraj gotov propad.

Menimo, da Zelena stena predstavlja enega pomembnejših mehanizmov v delovanju totalitarnega sistema in nadzorovanju ljudi. Oblasti (Dobrotniku) omogoča nadzor in

---

⁷ Prav tisti numerji, ki so bili prvi za Zeleno steno, so kasneje oblikovali podtalno uporniško organizacijo Mefi.

omejevanje numerjev, usmerja njihovo mišljenje, hkrati pa »pomaga« vzdrževati totalitarno oblast, ki temelji na zaviranju presojanja in svobodnega mišljenja.

3.1.2 Meja med zasebnim in javnim življenjem

V Enotni državi so življenja numerjev popolnoma podrejena delovanju skupnosti in prizadevanju za skupno dobro, D-530 pravi: »... celo misli so enake. To je zato, ker nihče ni »eden«, temveč »eden od« (Zamjatin, 1988, str. 45). Delo numerjev se sklada z ideologijo Enotne države – delujejo le v njeno korist in slepo verujejo v njene ideje, saj država kakršnokoli »napačno« mišljenje takoj kaznuje z javno usmrtnitvijo, pri tem pa ji pomaga tajna policija – Varuhi. Numerji živijo v nenehnem strahu pred Varuhi, a hkrati njihovo delo nadvse spoštujejo – »*Poleg tega to tudi olajšuje težko in plemenito delo Varuhov*« (Zamjatin, 1988, str. 54).

Prebivalci Enotne države zasebnega življenja pravzaprav ne poznajo; živijo v steklenih stanovanjih, njihovo življenje pa je, podobno kot v izložbi, vidno vsem mimoidočim – » ... ves čas živimo vsem na očeh /.../. Nimamo kaj skrivati drug pred drugim« (Zamjatin, 1988, str. 54). Zastore lahko spustijo le v seksualnih dnevih, ki so le še eden od mehanizmov, s katerimi Enotna država vzdržuje in ohranja svojo totalitaristično oblast – medosebni odnosi so depersonalizirani do skrajnosti, vsak numer si lahko za partnerja izbere poljubnega numerja nasprotnega spola – »*vsak numer ima pravico do vsakega numerja – kot seksualnega produkta*« (Zamjatin 1988, str. 55), vendar so zasebni obiski dovoljeni, le ko jih potrdi država. Tudi prokreacija je pod stalnim nadzorstvom države – potomca lahko imajo le numerji, ki ustrezajo Materinski normi – imajo ustrezne psihofizične lastnosti, ki se lahko prenesejo na naslednjo generacijo.

Enotna država svojo oblast vzdržuje tudi s pomočjo skrajnega razosebljanja ljudi, pri čemer uporablja različne pripomočke. Najočitnejši med njimi je zagotovo junifa oziroma uniforma, ki jo morajo nositi vsi numerji: »... tisoči numerjev v plavkastih junifah, z zlatimi ščitki na prsih – državna številka vsakega in vsake« (Zamjatin, 1988, str. 44). Junife (prav tako pa imena v obliki števil) numerjem dajejo občutek pripadnosti in povezanosti v celoto, D-503 o tem razmišlja tako: »... smo samo eden od brezštevilnih valov v tej mogočni reki« (Zamjatin, 1988, str. 44), a jih hkrati ropa kakršnekoli samostojnosti, zasebnosti in nadzora. Podobno kot junife Enotna država uporablja Urno ploščo, ki numerjem služi kot nekakšen urnik, usmerja njihovo delovanje in jim s tem zagotavlja enotnost, oblasti pa omogoča lažji nadzor nad državljani.

Kljub težnji po čim višji tehnološki dovršenosti pa Urni plošči še ni uspelo uvesti popolnega nadzora: »Še vedno je potrebno posameznim državljanom dovoliti dve »Osebni Uri« na dan, ko se lahko posamezni »numerji« ukvarjajo z zasebnimi dejavnostmi, ki jih Država še ni uspela popolnoma vključiti v svojo formulo učinkovitega obnašanja« (Booker, 2004, str. 34).

Vsi naštetih dejavniki Enotni državi omogočajo nadzor njenih državljanov, postopoma brišejo mejo med javnim in zasebnim življenjem, posamezniki prenehajo obstajati, saj je nadzor množice, ki se giblje in obnaša sinhrono, veliko lažji kot nadzor posameznikov z zasebnim življenjem in lastnimi mislimi. Numerji pa postanejo le nepregledna množica zamenljivih členov, ki poganja mehanizem Enotne države.

3.1.3 Propaganda in brisanje (spreminjanje) zgodovine

Podobno kot v ostalih antiutopičnih delih tudi v romanu *Mi* oblast sedanost predstavlja kot najboljše možno obdobje, Enotna Država pa predstavlja njen vrh in najvišjo možno stopnjo razvoja človeške civilizacije. Preteklost, ki pa predstavlja pravo nasprotje, zaničujejo, njeno raziskovanje pa prepovedujejo – oblast je večino zgodovine izbrisala, preostanek pa prikazuje precej negativno – takratne prebivalce prikazuje kot razumsko zaostala bitja (in jih primerja celo z živalmi), ki niso bila zmožna osnovati življenja na podlagi logike. D-503 o tem pravi: » ... zakaj niti eden teh njihovih Kantov se ni domislil, da bi zgradil sistem znanstvene etike, ki temelji na odštevanju, seštevanju, deljenju, množenju ...« (Zamjatin, 1988, str. 50). Tako tudi D-503 kot vzoren državljan Enotne Države (sprva) zaničuje klasično glasbo: »Kot vsi ostali – slišal sem le nesmiselno, naglo udarjanje tipk. Smejal sem se« (Zamjatin, 1988, str. 53), prav tako književnost, takratna oblačila, ne pije alkoholnih pijač, ne kadi in si ne more predstavljati življenja brez Urne plošče – živi v skladu z logiko in zakoni Enotne Države. Kljub prizadevanju oblasti za popolno očrnitev zgodovine se ta ohrani v obliki predmetov, ki so shranjeni v Stari hiši, ki jo uporna I-330 pogosto obiskuje, kasneje pa izvemo, da ravno tam poteka prehod, skozi katerega lahko prebivalci Enotne države odidejo v svet za Zeleno steno. Prav to nam da misliti, da je ravno preteklost tista, ki povezuje »naš« svet s svetom iz prihodnosti, v katerem prebiva D-503, hkrati pa lahko » ... prepozna(mo) svarilo pred prihodnostjo« (Koritnik, 2004, str. 82).

Propaganda služi kot eden najpomembnejših mehanizmov za vzdrževanje totalitarnega sistema, prikrito in nevsiljivo državljanom prikazuje »pravilno mišljenje« in tako usmerja njihovo vedenje. D-503 že prvi dnevniški zapis začne z besedami, ki jih prepíše iz Državnega Časopisa: *»Obeta se vam, da dobrotnemu jarmu razuma podredite neznana bitja, ki živijo na drugih planetih – morda še vedno v divjem stanju svobode. Če ne bodo doumeli, da jim prinašamo matematično-nezmotljivo srečo, bo naša dolžnost, da jih prisilimo k temu«* (Zamjatin, 1988, str. 41). Razberemo lahko, da oblast o Enotni Državi ves čas govori kot najboljši možni civilizaciji, družba na ostalih planetih pa je zaradi *»divjega stanja svobode«* potrebna rešitve, ki jo lahko prinese le Enotna Država. Tako uspešno manipulira s svojimi prebivalci, ki jo častijo takšno, kot se sama prikazuje, popolno in božansko.

Poleg množičnih občil pa kot sredstvo propagande oblast Enotne države uporablja tudi poezijo, ki jo pišejo le usposobljeni pesniki (R-13) in navadno ni namenjena branju in duhovni rasti, ampak je njen namen bolj koristnost kot estetskost – berejo jo predvsem na javnih prireditvah (usmrčitvah »neposlušnih« numerjev) v korist države, ki želi vzbujati zaupljivost do oblasti, hkrati pa spodbujati sovražnost do obsojenih: *» ... je srečni žreb naklonil – polepšati slavnost s svojimi verzi /.../ o tistem brezumnežu s steklenimi očmi, ki je stal tam, na stopnišču, in čakal na logično posledico svojega brezumja«* (Zamjatin, 1988, str. 73).

3.1.4 Inkvizitor, odrešenik ali bog

Večina oblasti v Enotni Državi je zbrana v rokah ene osebe – Dobrotnika, ki za numerje predstavlja poosebljeno božanstvo, tistega, ki je po tisočletjih ustvaril raj, potem ko sta bila Adam in Eva, ker sta izbrala svobodo in ne sreče, iz njega pregnana. S propagando je dosegel, da ga numerji po božje častijo, o njem pišejo pesmi in ga celo ljubijo, sam pa se je postopoma spremenil v mit odrešenika, ki je ustvaril popolno civilizacijo in s tem rešil človeško družbo. Dobrotnik ima pravico razpolagati s človeškimi življenji – na Kockinem trgu lahko usmrti vsakega numerja, ki ni bil pokoren zakonom Enotne Države. Usmrnitev numerja pa prebivalci doživljajo kot praznik, D-503 ga celo opiše kot: *»Slavnosten, svetel dan. Takega dne pozabiš na svoje slabosti, nenatančnosti, bolezni ...«* (Zamjatin, 1988, str. 71), Dobrotnik pa je, kot že njegovo ime pove, dober in vzoren – poskrbel bo za (ponovno) blagostanje Države.

Oblast z mitom o Dobrotniku ustvarja in spodbuja »novo religijo«, staro prepoveduje in celo zaničuje, saj ni osnovana na logično-matematičnem razmišljanju: »Poštevanka pa je razumnejša in popolnejša od starega Boga: nikoli – razumete: nikoli – se ne zmoti (Zamjatin, 1988, str. 87). Kljub temu pa je prevzela mnoge elemente krščanske »stare« vere – D-503 celo prizna, da je Dan Soglasnosti, ki velja za največji državni praznik, podoben krščanski veliki noči, Varuhe (tajno policijo) pa primerja z »nežno-groznimi« arhangeli. Vendar v nasprotju s kristjani, ki so molili k »nepoznanemu Bogu«, numerji svojega »Boga« poznajo in ga prav zaradi tega še bolj častjo in se zanj žrtvujejo.

Spoznamo, da je oblast Enotne Države kljub zaničevanju preteklosti, njene kulture in religije del sistema osnovala prav na elementih iz zgodovine, ki jo je tako zaničevala, saj je najbrž spoznala, da lahko sedanost osnujejo le na dogodkih iz preteklosti: »Kot nas uči zgodovina, se ne more nobena nova ureditev uveljaviti nad staro, ne da bi od nje prevzela številne sestavine, o čemer pričajo poganske prvine v srednjeveškem krščanstvu ...« (Atwood, 2017, str. 419).

3.2 Analiza totalitarnega režima v romanu *Krasni novi svet*

3.2.1 Fizična izolacija države

Ves svet, ki ga spoznamo v Huxleyjevem romanu *Krasni novi svet*, obsega Svetovna država, z izjemo manjših ograjenih področij, ki jih imenujejo rezervati » ... ki se ga zaradi neugodnih vremenskih ali geoloških razmer ali pomanjkanja naravnih bogastev ni splačalo civilizirati« (Huxley, 2016, str. 158). V rezervatih še zmeraj prebivajo ljudje, ki se še niso civilizirali in živijo v skladu s prejšnjimi običaji – verujejo v boga, ukvarjajo se s tradicionalno obrtjo in prebirajo Shakespeareja, ki je v »krasnem novem svetu« že dolgo prepovedan. Ker totalitarni urejena država pravzaprav obsega celotno zemeljsko površje, je fizično omejena le s pregradami, ki jo ločijo od rezervatov. V nasprotju z oblastjo v romanu *Mi* pa oblast Skupne države ni ogradila prostora, v katerem živijo prebivalci sodobne civilizacije, ampak je prehod raje onemogočila s pravnim postopkom (dovolilnice) in tako, da je ogradila tiste, ki živijo vsaj še na videz svobodno, in jih prikrajšala tudi za tisto, kar jih je ločevalo od visokonaprednega sveta, ki pa se je za »srečo« in napredek, ki so ju dosegli, moral odpovedati svobodi in zasebnemu življenju.

Kljub fizičnim pregradam prebivalci Skupne države pogosto obiskujejo rezervate, ogledujejo si ljudi, ki so, podobno kot tisti, ki živijo za Zeleno steno v Zamjatinovem romanu *Mi*, svobodni, a »nesrečni«, saj nimajo možnosti užiti prednosti in novosti, ki jih ponuja sodobna civilizacija. V skladu s totalitaristično ideologijo jih zaničujejo, se nad njimi naslanjajo in se iz njih norčujejo prav zaradi svobode, ki jo lahko užijejo: »*Lenina je z gnusim opazila, da ji manjkata dva sekalca. In barva tistih, ki so ostali ... Kar zazeblo jo je*« (Huxley, 2016, str. 116). Takšen zaničevalen odnos do divjakov pa je Svetovna država razvila prav zaradi njihovega svobodnega načina življenja, ki ga prebivalci Svetovne države ne poznajo in zatoj tudi ne smejo ceniti, saj je življenje, kot ga pozna sodobna civilizacija, najboljše.

Prav tako kot v romanu *Mi* je tudi v romanu *Krasni novi svet* fizična pregrada pomemben element totalitaristične oblasti, saj državi omogoča nadzor nad njenimi prebivalci in njihovim razmišljanjem ter gibanjem, vendar lahko opazimo, da izolacija v Huxleyjevem romanu ni popolna, saj imajo dostop do divjakov, vendar je oblast že tako zmanipulirala ljudi, da v svobodo in svobodno življenje sploh ne verjamejo več, oziroma se jim življenje, ki ni urejeno po sodobnih načelih, gnusi.

3.2.2 Meja med zasebnim in javnim življenjem

Kot za mnoge totalitarno urejene režime je tudi za Svetovno državo značilno, da je v ospredju družba in ne posameznik – tako so vse aktivnosti v državi namenjene privilegiranju in spodbujanju družbenega duha, posamezniki pa se morajo zavedati, da so le pogrešljiv del večje celote: »*Vsak človek dela za vsakega drugega*« (Huxley, 2016, str. 74).

Že na začetku romana spoznamo, da civilizacija v Skupni državi ne pozna tradicionalne družine, saj za sprejemljiva veljalo le poligamična razmerja, otroci se ne rodijo, ampak »izvalijo« v posebnih zavodih za razplajanje in prilagajanje. Misel na takšen način življenja dojemajo kot nekaj sramotnega in celo žaljivega, saj menijo, da lahko povezanost med družinskimi člani onemogoča boljšo povezanost s širšo družbo, nadzornik Mustafa Mond o tradicionalni družini celo pravi: »*Kakšne dušljive intimnosti, kakšna nevarna, blazna, nespodobna razmerja so se razpasla med člani družinske skupnosti*« (Huxley, 2016, str. 38). Ker družina ne obstaja, posamezniki živijo v poligamičnih razmerjih, ki jih država celo spodbuja, saj ima vsak prebivalec kot del družbe pravico do drugega prebivalca, vendar le znotraj lastnega razreda (družbene

kaste). Takšen način življenja država vzpodbuja zaradi lažjega nadzora, saj ljudje postajajo vedno bolj brezčutni in sposobni izražanja le plehkkih in praznih čustev, zaradi česar so bolj in bolj predvidljivi in zato tudi obvladljivi. Svetovni nadzornik o čustvovanju pravi: »*Za vas smo storili vse, kar se je dalo, da bi vam olajšali čustveno življenje – da bi vas obvarovali, kolikor je pač mogoče, sploh pred vsemi čustvi*« (Huxley, 2016, str. 45).

Eden od načinov obvladovanja družbe je tudi kastni sistem, oziroma sistem družbenih razredov. Že pred »rojstvom« država določi posameznikovo usodo, saj ga s posebnim postopkom uvrstijo v določen razred (alfa, beta, gama, delta ali epsilon). Pripadniki določene kaste imajo podobne psihofizične lastnosti, opravljajo le dela, ki so določena zanje (alfe spadajo v družbeni vrh, medtem ko epsilon ne zanje niti pisati niti brati), prav tako se lahko oblačijo le v uniforme določene barve: »... vsi (*game*) so oblečeni v zeleno /.../ otroci delta pa nosijo rumenkastorjavo /.../ Poleg tega so (*epsilon*) oblečeni v črno. /.../ Otroci alfa so oblečeni v sivo« (Huxley, 2016, str. 29). Svobodna izbira in s tem samostojno življenje v Svetovni državi ne obstajata, oziroma sploh ne smeta obstajati.

V mnogih antiutopijah zasledimo, da poseben mehanizem nadzora predstavlja tajna policija, ki pa je v romanu *Krasni novi svet* ni. Nalogo tajne policije v Svetovni državi opravljajo pravzaprav državljani sami – posameznik ne sme nikoli biti sam, zmeraj je v družbi, ki pa lahko kakršen koli odpor takoj opazi in tudi prijavi. »Čeprav je ta pristop, ki temelji na državljanih, precej manj opazen /.../ pa ni nujno manj učinkovit ali dobrohoten« (Booker, 2004, str. 64).

Poseben in edinstven mehanizem, ki ga uporablja Svetovna država, je tudi t. i. *soma*, droga brez stranskih učinkov, ki na prebivalce deluje delirijsko – ko jo zaužijejo, se znajdejo v nekakšnem lažnem, a srečnem svetu, kot taki pa so » ... nesposobni izvedbe (ali sploh načrtovanja) kakršnegakoli napada na status quo« (Booker, 2004, str. 56). Zaradi *some* postajajo obvladljivi, hkrati pa nezmožni spopadanja z resničnim in krutim svetom, ki pa obstaja le znotraj meja rezervatov za divjake.

3.2.3 Propaganda in brisanje (spreminjanje) zgodovine

Propaganda, ki jo oblast sicer uspešno prikriva (otrokom nekatere podatke vsiljujejo celo v spanju), v romanu *Krasni novi svet* temelji predvsem na promoviranju znanosti in tehnologije

kot edinih in najpomembnejših vrednotah sodobne družbe, v ospredju družbenega dogajanja so napredni stroji in večnadstropne zgradbe, v katerih potekajo razni postopki za prilagajanje in vzgajanje poslušnih državljanov, ki bodo vdano sledili totalitaristični oblasti. Obdobje Svetovne države prikazujejo kot najpomembnejše obdobje v zgodovini človeštva, saj so po stoletjih poskušanj končno dosegli *stalnost* in *predvidljivost*, so se pa morali odpovedati svobodi in kulturi. Pomemben del propagande v Svetovni državi predstavljajo gesla, najpomembnejše med njimi lahko opazimo že na začetku romana: *SKUPNOST, STALNOST, ENAKOST*⁸. Ljudem narekujejo, kako naj živijo in kaj naj počnejo.

Pomemben del propagande v *Krasnem novem svetu* je tudi umetniško ustvarjanje (pesništvo), katerega naloga je opevanje Svetovne države in njenega napredka, nikakor pa ni ta poezija namenjena višjim ciljem, čustvovanju in estetiki. Ustvarjanje je pod stalnim nadzorstvom države, umetniki pa so lahko le za to usposobljeni pripadniki kaste alfa, med njimi je tudi Bernardov prijatelj Helmholtz Watson, ki ga nekega dne celo ovadijo, saj je pisal preveč osebno poezijo, ki ni bila v skladu s političnimi zahtevami: »*Tokrat sem se domislil, da bi jim navedel enega, ki sem ga zložil sam. /.../ Kakšen hrup so zagnali! Šef me je poklical k sebi in mi zagrozil, da me bodo takoj odpustili. Zaznamovan sem*« (Huxley, 2016, str. 175). Prav zaradi omejevanja umetniškega ustvarjanja prebivalci Svetovne države niso zmožni izražati čustev in razumeti globljih pomenov, ki jih John kljub svoji »neciviliziranosti« razume. Zaradi zahtev oblasti, ki želi vzdrževati takšne vodljive prebivalce, in žrtvovati umetnost za vsakodnevno srečo, so tudi prepovedali skoraj vsa zgodovinska dela (Shakespearjeve drame, Biblijo): »*... ni samo umetnost nezdržljiva s srečo ...*« (Huxley, 2016, str. 218).

Zgodovina Svetovne države se je pričela po devetletni vojni, ko so se ljudje odločili, da bodo »*znanost spravili pod nadzorstvo*« ter žrtvovali svobodo, kulturo in demokracijo za neomejeno srečo in mir. Sprejeli so Fordovo teorijo množične proizvodnje, se usmerili v razvoj znanosti in »popolnega« družbenega sistema, hkrati pa začeli zavračati in zaničevati preteklost, o čemer priča tudi »skromen« Fordov izrek, ki ga nadzornik Mustafa Mond predstavi študentom: »*Zgodovina – to so prazne marnje*« (Huxley, 2016, str. 35). Spoznamo, da prebivalci Svetovne države preteklega življenja sploh ne razumejo in ga celo zasmehujejo: »*Svet, v katerem so živeli, jim ni dopuščal, da bi stvari jemali zlahka /.../ morali so močno čustvovati. In kako naj bi živeli ustaljeno, če so močno čustvovali? (In močno so čustvovali, kar je bilo še huje v samoti, v*

---

⁸ Oblika gesla nas spomni na geslo francoske revolucije: *Svoboda, enakost, bratstvo* (Šorli, 2016).

brezupni osamljenosti, vsak zase.» (Huxley, 2016, str. 43), kar trenutni oblasti služi kot propaganda, saj prebivalce odvrča od starega in lepega, hkrati pa trenutno oblast prikazuje kot popolno stvaritev modernega človeka. Zaničevanje zgodovine pa odlično služi tudi pri spodbujanju potrošnje, ki je prav tako eden od elementov obvladovanja v Huxleyjevi totalitarni državi: *»Lepota je privlačna, mi pa nočemo, da bi ljudi privlačevale stare reči. Hočemo, da bi jih mika le nove«* (Huxley, 2016, str. 212). Ker je osnova totalitarnega sistema Svetovne države prav stabilnost *trenutnega* življenja, jim poznavanje zgodovine predstavlja predvsem nepotrebno prepreko, ki bi ob prekomernem razumevanju in zavedanju nekaterih državljanov, da živijo v stanju *nesvobode*, ki ga njihovi predniki niso poznali, lahko privedla do upora.

3.2.4 Inkvizitor, odrešenik ali bog

Za svet, ki temelji predvsem na racionalnih načelih in obvladovanju čustev oropanih ljudi, bi najbrž pričakovali, da religija ne obstaja, vendar ni tako. Oblast Svetovne države je tudi »religijo« in mit o odrešeniku spremenila v enega od elementov totalitaristične oblasti, ki uspešno nadzira ljudi.

»Krasni novi svet« religijo na videz resda zavrača, saj je bila del »starega sveta« in ni združljiva s sodobnim svetom tehnologije in napredka, v času stabilnosti pa je postala celo odveč. Vendar je takšno zavračanje le navidezno – religija, oziroma čaščenje voditeljev, predstavlja pomemben mehanizem, ki uspešno obvladuje prebivalstvo. Podobno kot v Zamjatinovem romanu *Mi* je tudi v Huxleyjevem romanu oblast v rokah izbrane peščice ljudi. Svetovno državo vodi deset premišljeno izbranih nadzornikov, ki postavljajo pravila in zakone, za prebivalce države pa predstavljajo malodane tuzemske bogove. Opazimo pa lahko, da v ospredju čaščenja niso voditelji države (kot pri Zamjatinu), ampak Henry Ford, na čigar teoriji temelji Svetovna država. Štetje let v Svetovni državi se pričenja z letom uvedbe prvega Fordovega T-modela, čas pa delijo na obdobje »pred Fordom« (A. F.) in »po njem« (zasledimo lahko podobnost s krščanstvom, pri katerem za začetek štetja let označujejo rojstvo Kristusa, čas pa se deli na obdobje pred njegovim rojstvom in po njem). Opazimo lahko, da je sodobna civilizacija prevzela tudi kar nekaj fraz, v katerih pa je *Boga* zamenjal *Ford*: *»Pri Fordu!«* ali *»Ford je v svojem vozu!«* Pomemben državni simbol pa je tudi črka T, ki je nastala s preoblikovanjem krščanskega križa: *»Vsem križem so odrezali vrh in jih tako spremenili v T-je«* (Huxley, 2016, str. 54).

Vsekakor pa sodobna religija ni odraz čistosti in individualnosti, ampak služi predvsem kot spodbujanje skupnosti in zanikanje samostojnosti, kar se še posebej kaže v precej banalnih orgijah⁹, katerih namen je spodbujanje zaupanja v »velikega Forda« in pričakovanja njegove odreditve oziroma njegovega prihoda.

3.3 Analiza totalitarnega režima v romanu *1984*

3.3.1 Fizična izolacija države

Podobno kot v Huxleyjevem romanu *Krasni novi svet* tudi Oceanija, ki je osrednji dogajalni prostor romana *1984*, zavzema ogromen del zemeljske površine, kljub temu pa ni edina država. Svet je razdeljen med tri ogromne velesile – Oceanijo, Evrazijo in Eastazijo, ki so v nenehni vojni.

Kot za mnoge druge antiutopije tudi za Orwellovo Oceanijo velja, da omejuje svobodo in s tem možnost svobodnega gibanja in razmišljanja – člani Ožje Partije so omejeni na življenje znotraj mesta, zahajanje na področje brezpravne raje pa ni dovoljeno. Oceanija ni fizično ločena od preostalega sveta, saj jo tako ali tako obdajata državi, s katerima je v neprestanem spopadu, vendar v nasprotju z romanoma *Mi* in *Krasni novi svet* tudi »necivilizirano« prebivalstvo – raja – ni fizično ločeno od »civiliziranega« prebivalstva – članov Ožje in Širše Partije. Oblast, ki temelji predvsem na nadzoru ljudi, je izbrala drugo možnost, ni postavila fizičnih pregrad, ampak miselne. Člane Partije je prepričala, da je raja manjvredna, nesposobna, neumna, predvsem pa svobodna in s tem ni deležna blagra, ki ga nudi nazor Partije, zato si zaslužijo zaničevanje; ena od parol celo pravi: »Raja in živali so svobodne« (Orwell, 2004, str. 82), prav tako pa država izvaja (nadzor) teror nad tistimi, ki bi se odločili za kakršno koli sodelovanje z rajo.

Zaradi prepričanja, ki ga je prebivalcem vsilila oblast, so se ti vsaj na videz sami odločili za nesodelovanje z rajo in se, v nasprotju z Zamjatinovim in s Huxleyjevim romanom, za njihovo življenje ne zanimajo. V njihovo družbo se vključijo, le ko želijo izdelke s črnega trga ali obisku prostitutk, kljub temu da tudi ti dejavnosti Partija prepoveduje. Menimo, da je prav pre-

---

⁹ Te orgije se začnejo s parodijo na zadnjo večerjo – dvanajst članov, dvanajst apostolov (Booker, 2004).

poved združevanja z rajo (ki sestavlja okoli 80 % prebivalstva) eden od pomembnejših elementov totalitaristične oblasti, ki se zaveda številčne premoči raje, zatorej tudi ve, kar je spoznal protagonist Winston: »Dokler se ne zavedo, se ne bodo nikdar uprli, in dokler se ne bodo uprli, se ne morejo zavedeti« (Orwell, 2004, str. 80).

Kljub temu da Oceanije od preostalega sveta ne ločijo pregrade in življenje »nepomembne« raje ni fizično ločeno od življenja »civiliziranih« ljudi, ni njihovo življenje (in gibanje) nič manj omejeno od življenja prebivalcev Enotne ali Svetovne države, saj so miselne pregrade in stalen nadzor pogosto močnejši od kakršne koli stene ali ograje.

3.3.2 Meja med zasebnim in javnim življenjem

V Oceaniji leta 1984 zasebno življenje ne obstaja več, vse je podrejeno popolnemu nadzoru Partije in delovanju za skupno dobro. Člani Ožje in Širše Partije se morajo držati njenih načel, kakršna koli kršitev zakona pa je skoraj nemogoča, saj jih s pomočjo posebne tehnologije in Miselne policije opazujejo 24 ur na dan.

Najočitneje država posega v posameznikovo življenje s pomočjo t. i. telekranov, naprav, ki sprejemajo in oddajajo hkrati – posameznika lahko slišijo pa tudi opazujejo, ko je v vidnem polju telekrana, zato morajo biti ti ves čas pozorni na vsak svoj gib, saj lahko že izraz na njihovem obrazu izda, kaj mislijo: »Živeti si moral /.../ v domnevi, da prisluškujejo vsakemu šumu, ki ga narediš, in gledajo – razen v temi – vsak tvoj gib« (Orwell, 2004, str. 7). Na zaslonu telekrana, ki ga ni mogoče izklopiti, vsakodnevno predvajajo poročila, ki govorijo v prid Oceanije, ali predvajajo točno določeno glasbo, kar odlično služi kot propaganda Oceanije. Pomembna organizacija Oceanije, ki prav tako omogoča stalen nadzor članov Partije (občasno pa tudi raje), je Miselna policija – skupina tajnih agentov, ki poskrbijo za kršitelje partijskih zakonov, tako da jih odpeljejo na Ministrstvo ljubezni. Po letih izvajanja terorja in »pranja možganov« pa je Partija dosegla, da že prebivalci sami (tudi otroci) delujejo (skoraj) namesto Miselne policije – če zaznajo kakršno koli kršitev zakona, bodo najzvestejši člani Partije prijavili tudi svojega soseda ali prijatelja, otroci pa celo svoje starše: »Kdo te je naznanil?« /.../ »Moja hčerkica,« je rekel z nekakšnim žalostnim ponosom Parsons« (Orwell, 2004, str. 256).

Pomemben element razosebljanja prebivalcev Oceanije je, podobno kot v romanih *Mi* in *Krasni novi svet*, tudi nošenje posebne uniforme modre barve, ki je še posebej poudarjala pripadnost Partiji: » ... *krhka postava, katere mršavost je še poudarjal modri kombinezon, ki je bil uniforma Partije*« (Orwell, 2004, str. 6). Podobno kot v romanu *Mi* ima tudi v *1984* uniforma funkcijo enačenja prebivalcev, zagotavljanja enakosti in onemogočanja individualnosti prebivalcev, s tem pa si zagotavlja, da bodo državljani ostali podložni in tako nezmožni upora. Podobno kot uniforme pa pri razosebljanju članov delujejo tudi številke – ko jih opazujejo skozi telekran, jih nadzorniki najprej pokličejo po številki: »*6079 Smith W.! Odkrij obraz!*« (Orwell, 2004, str. 256), kar pomeni, da so za Partijo člani le nepomembne številke, ki tvorijo večjo celoto.

V Oceaniji pa so zaradi boljšega nadzora prepovedani tudi kakršni koli čustveni odnosi. V nasprotju z romanoma *Mi* in *Krasni novi svet* družine sicer obstajajo, čeprav jih oblast ne priporoča, saj se tisti, ki imajo družino, ne morejo popolnoma posvetiti Partiji: »... *svečano se je zaobljubil celibatu, v prepričanju, da zakona in skrbi za družino ni mogoče uskladiti s predanostjo dolžnosti, štiriindvajset ur na dan*« (Orwell, 2004, str. 54). Če pa se posameznik odloči ustvariti družino, morajo biti odnosi znotraj te skrajno racionalni, saj je funkcija družine predvsem prokreacija in vzgajanje otrok v skladu s partijsko ideologijo: »*Edini priznani cilj zakona je bila ploditev otrok za službo Partiji*« (Orwell, 2004, str. 74). Prav tako so prepovedani izvenzakonski odnosi, izkazovanje ljubezni ali erotika, saj se Partija zaveda, da nebrzdano izkazovanje močnih čustev vodi v kaos: »*Ne toliko ljubezen kot erotika je bila sovražnik, pa naj bo to znotraj ali zunaj zakona*« (Orwell, 2004, str. 74).

S pomočjo vseh naštetih elementov totalitaristična oblast odločno posega v življenje posameznika, ga nadzira in mu onemogoča lastno mišljenje, vendar tako skrbi za lasten obstanek, hkrati pa povečuje svojo moč. Zaradi nenehnega nadzora Partije pa prav gotovo velja izrek: *Veliki brat te gleda*« (Orwell, 2004, str. 5).

3.3.3 Propaganda in brisanje (spreminjanje) zgodovine

Za propagando v Oceaniji skrbi Ministrstvo resnice – ustvarjajo (prenavljajo) časnike, pišejo učbenike in romane, režirajo filme in skrbijo za program telekrana, seveda pa mora biti njihovo

delo v skladu s partijsko ideologijo. Kljub temu da raja velja za svobodno prebivalstvo, je tudi njihova kultura pod vplivom Ministrstva resnice: zanje proizvajajo časnike, ki so polni športnih vsebin, kriminala in »senzacionalnih« novic, obscene filme in preproste popevke s premišljeno zgradbo. Namen vse te premišljene in skrbno zasnovane kulture, ki časti Velikega brata in vse-mogočno Partijo, je nevsiljivo prikazovanje »pravilnega« mišljenja in spreminjanje ljudi v nesamostojne in neumne posameznike, ki so sposobni le slediti, ne pa se tudi upirati. S propagandno kulturo pa je poskrbljeno tudi za »svobodno« rajo, saj tako usmerjajo njihovo življenje in mišljenje – oblast si je zagotovila mir in oblast, saj se raja, ki živi lagodno življenje, polno trivialne literature, ne bo uprla.

Pomemben del propagande, ki ga tudi ustvarijo na Ministrstvu resnice, so parole, ki podobno kot v romanu *Krasni novi svet* sporočajo pomembnejše ideje totalitarne oblasti; najpomembnejša in najbolj poznana med njimi je zagotovo *Veliki brat te gleda*, ki prebivalstvu sporoča, da so pod stalnim nadzorstvom, zato morajo biti v stalni pripravljenosti. Poleg te pa zasledimo še nekaj drugih:

Vojna je mir, Svoboda je suženjstvo, Nevednost je moč, ki prav tako odsevajo partijsko ideologijo, ljudem pa nevsiljivo sporočajo, kako naj živijo in razmišljajo. Parole so zaradi boljše učinkovitost izobešene na javnih mestih, ministrstvih in višjih stavbah (plakat z Velikim bratom celo znotraj stavb) – Winston jih lahko opazi že ob pogledu skozi okno – se pa pojavljajo tudi na telekranih (navadno ob koncu dvominutnega sovraštva).

Edinstven element, ki državi omogoča nadzor prebivalcev, hkrati pa služi tudi kot propaganda, je umetno ustvarjen jezik, imenovan Novorek. Tudi Novorek je delo Ministrstva resnice, njegova naloga pa je omejevanje mišljenja s krnitvijo besed, saj ljudje preprosto ne bi več razmišljali o pojmih, za katere ne obstajajo besede: »*Namen Novoreka ni bil samo ta, da oskrbi sredstvo za izražanje svetovnega nadzora in mentalnih navad /.../ temveč da onemogoči vse druge načine mišljenja. Ko naj bi bil Novorek enkrat za vselej osvojen, naj bi si heretične misli /.../ dobesedno ne bilo moč zamisliti ...*« (Orwell, 2004, str. 327). Kljub temu da je Novorek postal uradni jezik Oceanije, je večina prebivalstva uporabljala Starorek (angleščino), so pa predvideli, da naj bi se Novorek popolnoma uveljavil do konca leta 2050, do takrat naj bi ga tudi izpopolnili in izbrisali vse »nezaželene« besede. S popolno uveljavitvijo novega jezika, ki temelji na partijski ideologiji, bi oblast dokončno osiromašila ljudi – Partiji bi uspelo nadzorovati tudi misli posameznikov in s tem bi dosegla absolutno oblast. V nasprotju z romanoma *Mi* in

Krasni novi svet pa Partija ni prepovedala del klasičnih zgodovinskih avtorjev (Shakespeare, Byron), ampak se je odločila, da jih bo prevedla v Novorek, jih s tem samo okrnila in »... oropala vsake prevratniške moči« (Booker, 2004, str. 87), ne pa tudi povsem prepovedala.

Ko Winston Smith začne pisati dnevnik, na prvo stran zapiše datum (*4. april 1984*), vendar takoj pojasni, da ni mogoče z gotovostjo trditi, da je bilo zares leto 1984, saj je oblast preteklost ves čas spreminjala, večina zgodovinskih zapisov pa je bila lažnih. Tudi »ponarejanje« zgodovine, ki velja za eno od načel Angsoca: »*Sveta načela Angsoca. Novorek, dvomišljenje, spreminljivost preteklosti*« (Orwell, 2004, str. 31), je ena od nalog Ministrstva resnice. Dnevno spreminjajo zgodovinska poročila tako, da ta pričajo v korist Partije, Velikega brata pa prikazujejo kot vsemogočnega preroka: » ... *Veliki brat (je) v svojem govoru /.../ napovedal, da bo na južnoindijski fronti mirno, pač pa se bo kmalu sprožila evrazijska ofenziva v Severni Afriki. Zgodilo pa se je, da je evrazijski glavni štab sprožil ofenzivo v Južni Indiji. Zato je bilo treba znova napisati odlomek iz govora Velikega brata na tak način, da bo napovedal stvar, ki se je zares zgodila*« (Orwell, 2004, str. 45). Seveda pa Partija ne spreminja le govorov Velikega brata, pogosto tudi kakšno osebo zaradi »napačnega« ravnanja izbrišejo in jo tako spremenijo v »neosebo« – okolico prepričajo, da takšna oseba ni nikoli obstajala, hkrati pa prebivalce opozorijo na to, kaj se lahko z njimi zgodi, če ne bodo pokorni Partiji. Naloga zaposlenih na Ministrstvu resnice pa je poleg brisanja oseb tudi izmišljanje novih, običajno takšnih, ki bi drugim članom Širše Partije predstavljale zgled vzornega življenja. Takšno nalogo nekega dne dobi tudi Winston – ustvariti mora tovariša Oglivyja, ki mu je Veliki brat namenil Dnevno zapoved spominski svečanosti, v kateri ga je predstavil kot vzor ostalim državljanom, čeprav ta sploh ni obstajal: » *Resda človeka z imenom tovariš Oglivy sploh ni bilo, toda nekaj natisnjenih vrst in nekaj ponarejenih fotografij ga bo hitro oživilo*« (Orwell, 2004, str. 53).

Spoznamo, da moč Partije sloni predvsem na dobro zasnovani propagandi, ki usmerja mišljenje in vedenje ljudi, hkrati pa posega v nekaj tistih »*kubičnih centimetrov*« v glavi, za katere (vsaj nekateri) menijo, da so oblasti nedosegljivi. Partija s spreminjanjem zgodovine ne le skrbi za čaščenje svoje ideologije, ampak tudi ustvarja nek nov svet, popolnoma drugačen od tega, v katerem živijo prebivalci Oceanije, tako da briše in dodaja osebe in dogodke, s tem pa poskrbi za njihov neobstoj oziroma rojstvo.

3.3.4 Inkvizitor, odrešenik ali bog

V Orwellovi Oceaniji je totalitarni režim zgrajen predvsem na čaščenju Partije in njenega predsednika Velikega brata. Državljeni lahko na vsakem koraku opazijo plakate z Velikim bratom ali s partijskimi parolami in z napisi. Oblast je z Velikim bratom ustvarila nekakšen kult vse-mogočne in nesmrtno osebnosti; člani so ga primorani častiti in občudovati, njegova resnica pa je edina pravilna. Ta kult osebnosti spodbujajo tudi s posebnim načinom nekakšnega kolektivnega obreda, imenovanega Dvominutno sovraštvo, pri katerem se člani zberejo pred telekranom in osredotočeno izražajo sovraštvo nad Emmanuellom Goldsteinom, edinim sovražnikom Partije: *»V takih trenutkih se je njegov skriti upor do Velikega brata spremenil v oboževanje ...«* (Orwell, 2004, str. 19).

Kljub temu da čaščenje Velikega brata in Partije spominja na nekakšno versko dejavnost, je kakršna koli organizirana religija prepovedana. Člani Partije smejo verjeti le v vse-mogočnega Velikega brata, ki zanje predstavlja državno oblast in odrešenika: *»Z drhtečim glasom, ki je zvenel kot »Odrešenik moj!«, je stegnila roke proti ekranu«* (Orwell, 2004, str. 20). Seveda pa ta iznakažena religija ne temelji le na čaščenju »odrešenika«, ampak tudi na »verovanju« v nekakšne (izmišljene) svetnike, kakršnega nam avtor predstavi v podobi tovariša Oglivyja.

Podobno kot v mnogih religijah pa je tudi mučenje, ki ga oblast izvaja na Ministrstvu ljubezni. Na Ministrstvo pripeljejo vse »zločince« in »izdajalce«, ki so dvomili o zakonih Partije, vendar jih tam ne ubijejo niti ne kaznujejo. Kot pravi O'Brien, jih tam le ozdravijo duševne bolezni tako, da ti začnejo resnično verjeti v Velikega brata in partijsko resnico. Z električnimi šoki in s pranjem možganov jih prepričajo o nezmotljivosti Velikega brata in resnici, ki jo zapove Partija (na primer da je dve plus dve pet). Končna predaja pa mora biti izraz svobodne volje, saj se Partija in njen način kaznovanja prav v tem razlikujeta od preteklih preganjalcev: *»Mi se ne zadovoljujemo s pasivno pokorščino /.../ Ko se nam boš nazadnje predal, mora biti to iz tvoje svobodne volje«* (Orwell, 2004, str. 278). Izbris, kaznovanje in dokončno sprejetje Velikega brata morajo biti prostovoljni, saj lahko Partija le tako doseže nesmrtnost, mrtvih pa zaradi upora, ki ga kasneje spremenijo v pokornost, nihče ne bo častil: *»Vsa priznanja, ki so izjavljena tu, so resnična. Mi jih napravimo resnična. Predvsem pa ne dovolimo, da bi se mrtvi vzdignili zoper nas«* (Orwell, 2004, str. 277).

Menimo, da je »verski sistem«, ki ga je zasnovala Partija, precej učinkovit, saj člani Velikega brata, ki se postopoma spreminja v nekakšen mit odrešenika, prav zares (skoraj brez izjeme) častijo in spoštujejo, pokorijo pa se mu tudi tisti, ki so ga sprva zavračali: »Štirideset let je trajalo, da je spoznal, kakšen nasmeh se skriva za temnimi brki. O trma, zaradi katere je bil po lastni krivdi izgnan z ljubečih prsi. /.../ Toda bilo je prav /.../ boj je bil končan. Izbojeval je bitko nad samim seboj. Ljubil je Velikega brata« (Orwell, 2004, str. 325).

3.4 Analiza totalitarnega režima v romanu *Alamut*

3.4.1 Fizična izolacija države

V nasprotju z romani *Mi*, *Krasni novi svet* in *1984*, v katerih dogajalni prostor predstavljajo ogromne državne tvorbe, pa prizorišče dogajanja, ki je predstavljeno v Bartolovem romanu, ni celotna država ali večje področje Zemljinega površja, ampak (le) trdnjava, na kateri je samooklicani vladar Hasan Ibn Saba uspešno oblikoval totalitaristično vladavino in mit o samem sebi.

Jedro Seidunove vladavine, totalitarno urejene državne tvorbe, ki je opisana v romanu *Alamut*, predstavlja osamljena, a nezavzetna trdnjava, imenovana Alamut. Z vseh strani ga obdajajo pobočja elburških gora, obliva pa ga mogočna reka Šah rud. Opazimo, da je Alamut že zaradi naravnih pregrad očitno ločen od preostalega sveta, vstop in izstop iz trdnjave pa sta močno otežena: »Trdnjava je bila z reko vred pogreznjena med dvoje strmih, nepristopnih pobočij. Tako je kot mogočna ograda zapirala izhod iz soteske« (Bartol, 1988, str. 54). Mogočno utrdbo pa poleg naravnih pregrad varuje tudi visoko obzidje, ki ga hurije imenujejo Al Araf¹⁰.

V nasprotju z ostalimi antiutopijami je v romanu *Alamut* gibanje zunaj obzidja trdnjave onemogočeno le nekaterim. Zaradi lažjega nadzora so prav fedajini tisti, ki Alamuta ne morejo zapustiti, saj lahko Seiduna le tako nad njimi ohranja nadzor, hkrati pa skrbi, da naivni in neizkušeni mladeniči še naprej verjamejo v mit o »starcu iz gore«, saj jih nihče ne more prepričati o nasprotnem: »Kdor je enkrat na gradu, ne more po svoji želji živ z njega. Preveč je tajnosti tod okrog« (Bartol, 1988, str. 63). Kljub temu da je že sam Alamut dobro izoliran pred ostalim svetom, obstajajo pregrade tudi znotraj obzidja; najočitnejša je zagotovo ločenost rajskih deklic

---

¹⁰ V Koranu je Al Araf zid spoznanja – predstavlja mejo med rajem in peklom.

(vrtov) od preostale trdnjave, vendar je ta zgolj praktična – deklice ne izvedo, kje so (zato so lahko prepričljivejše hurije), Seiduna še naprej razvija kult osebnosti, najpomembneje pa je, da lahko oblast mit o »rajskih vrtovih« ohranja le tako, da zanje nihče ne izve.

Menim, da tudi v Alamutu, podobno kot v ostalih antiutopičnih romanih, obzidje služi predvsem kot omejevanje in nadziranje gibanja in mišljenja podložnikov (učencev), hkrati pa postavlja trdne temelje oblasti, katere poglavitna naloga je omejevanje svobode in »vzganjanje« poslušnih mladeničev, ki morajo vdano služiti svojemu vodji.

3.4.2 Meja med zasebnim in javnim življenjem

Za vladavino, ki jo na Alamutu ustvari Hasan Ibn Saba, sta značilni stroga hierarhija in popolna podrejenost – mladeniči se morajo popolnoma odreči zasebnemu življenju in telesnim užitkom. V ospredju so predvsem pouk in treniranje različnih spretnosti, ki jim bodo omogočile postati najboljši možni fedajini oziroma »živa bodala Alamuta«. Kot pa je značilno za antiutopije, pa tudi Seidunovi učenci odpovedi družini in zasebnemu življenju ne dojemajo kot nekaj slabega; svojo vlogo sprejemajo s ponosom in popolno vdanostjo vrhovnemu poglavarju: »*Fedai je izmailec, ki je pripravljen, da se brez spraševanja žrtvuje na ukaz vrhovnega poglavarja*« (Bartol, 1988, str. 62).

V nasprotju s totalitarnimi režimi v že obravnavanih romanih je v Seidunovem sistemu možno napredovati – če se fedajini izkažejo s svojimi sposobnostmi in slepim zaupanjem v Seiduno, lahko napredujejo v daije. Prav zaradi možnega napredovanja Hasanov sistem ne deluje tako strogo kot sistemi v ostalih romanih – človekova usoda ni v naprej določena – obstaja možnost rešitve iz kolesja sistema (Ibn Tahir), prebivalci Alamuta pa lahko s prizadevanjem za uspeh in z gorečim bojem postanejo, kar želijo.

Po prihodu na Alamut se morajo bodoči fedajini hitro privaditi skorajda asketskemu načinu življenja – priučiti se morajo vzdržljivosti, strogega reda in popolnega zaupanja v Seiduno. Pozabiti morajo svoje domače in svojo prejšnjo identiteto (Avani postane v Ibn Tahir¹¹), učenje in skrb za Alamut morata postati njihova edina zadolžitev. Prav tako so prepovedani kakršni

---

¹¹ Ibn Tahir – Tahirjev vnuk.

koli odnosi – fedajini si ne smejo ustvariti družine, individualni interesi in različne razvade (pitje alkohola), ki bi škodovala oblasti in procesu prevzganja mladeničev v poslušne fedajine. Kazni za kršitelje so, kot je značilno za totalitaristično urejeno državo, stroge – pošljejo jih med prostake ali jih usmrtijo: »Prej si dejal, da so mojega prednika poslali med prostake. Kaj je neki takega zagrešil? Govoril je o ženskah in zelo nespodobno« (Bartol, 1988, str. 62). Prepoved razmišljanja in razpravljanja o telesnih užitkih pa služi celo kot eden pomembnejših elementov Hasanovega načrta – ko bo mlade fedajine poslal v »rajske vrtove«, se bo vsa njihova zatirana spolna sla spremenila v nekakšno obsedenost, zaradi katere bodo postali odlično orodje za dosego Seidunovega cilja.

Eden od pomembnejših elementov Hasanove totalitarne organizacije pa je, podobno kot v romanu *Krasni novi svet*, droga (hašiš¹²), ki Seiduni omogoča nadzor in upravljanje s fedajini, saj ti po zaužitju postanejo od droge odvisni, pojavijo pa se tudi halucinacije, ki jih spominjajo na doživljanje v raju, zaradi katerih so še bolj odločeni opraviti zastavljeno nalogo: »Použil jo je (kroglico) in čakal na učinek. /.../ Pred seboj je zagledal velikanske oglete stavbe z visokimi stolpi. Lesketale so se v slepeči belini« (Bartol, 1988, str. 417) in se žrtvovati za cilj velikega Seidune.

Spoznamo, da so tudi v *Alamutu*, podobno kot v romanih *Mi*, *Krasni novi svet* in *1984*, ljubezen in precej razosebljeni medosebni odnosi, katerih namen je le površna čutnost, predvsem priročno orodje za doseganje ciljev totalitarističnih voditeljev, ki so srečo in zasebnost svojih podložnikov žrtvovali za dosego lastne ideje oziroma želje po moči.

3.4.3 Propaganda in brisanje (spreminjanje) zgodovine

Za mnoge totalitarne sisteme je značilno, da temeljijo predvsem na dobro zasnovani propagandi; oblast o določenih ljudeh ali postopkih praviloma širi negativno mnenje, lastno vladavino pa prikazuje kot nekaj posebnega in neponovljivega. To velja tudi za Hasanov sistem; sovražnike – islamske sunite – prikazuje kot izjemno slabe, bodoče fedajine pa že kmalu začnejo učiti prav sovraštva do slednjih. Kljub temu pa niso le neizkušeni mladeniči Hasanovo

---

¹²uživalci hašiša = hašašini = assassini (Bartol, 2016)

orodje za razširjanje izmailskega nauka, privrženca alamutske bratovščine iščejo in privabljajo tudi izkušeni daiji in njihovi odposlanci: *»Ko ste si tako pridobili njegovo zaupanje, boste prešli k drugi točki svojega načrta. Razložili mu boste, da pripadate verski bratovščini, ki hoče na svetu vzpostaviti pravico in resnico in ki hoče obračunati s tujimi samodržci. Zapletite ga v ognjevitke diskusije, zbudite v njem radovednost ...«* (Bartol, 1988, str. 147).

V *Alamutu* pa se propaganda najodličneje kaže prav v celotnem Hasanovem načrtu; nekoč zapuščene vrtove je spremenil v malodane tuzemski raj, ga naselil z lepimi deklicami (hurijami), naivnim fedajinom pa obljubil, da bo tistim, ki se bodo najbolj izkazali, odprl rajska vrata. Neizkušeni mladeniči Hasanu, ki na Alamutu velja za preroka in prvega človeka za Alahom, seveda verjamejo in se tudi želijo dokazati, saj vedo, da jih v posmrtnem življenju čakajo vsi užitki, za katere so v tuzemskem življenju prikrajšani: *»Kajti če bi bil raj tak, da bi fedajini vanj ne mogli verjeti, bi Hasan neuspel /.../ in tu se je moral »roditi« prav tako učinkovit »raj«, kakor je morala biti učinkovita šola, ki je omogočala, da so fedajini v ta raj verjeli«* (Bartol, 2016, str. 64). Prav propaganda pa je tista, ki Seiduni omogoča manipuliranje z učenci in ustvarjanje »živih bodak«. Seiduna se zaveda, da ljudje raje živijo v še tako neverjetni laži, kot pa da bi sprejeli neprijetno resnico, in zato lahko z njimi upravlja: *»Zazdelo se mi je, da je moja naloga na tem svetu, da začnem sejati resnico. /.../ Povsod so me izpodrivali. /.../ Ne samo preprostim ljudem iz množice, marveč tudi višjim duhovnom je bila otipljiva laž ljubša, kot pa je neprijemljiva resnica«* (Bartol, 1988, str. 192).

Podobno kot v romanu *1984* tudi v *Alamutu* zasledimo pomembno parolo oziroma izrek: *»Nič ni resnično, vse je dovoljeno«*, ki velja za vrhovno načelo izmailstva. Prav na osnovi tega izreka pa temelji vsa Hasanova filozofija, ki jo je osnoval prav na svojih ugotovitvah, da ljudje raje ljubijo laž kot pa resnico, zato lahko z njimi manipulira in jim še tako nemogoče dogodke (obstoje rajskih vrtov) prikaže kot njim ljubo resnico.

Že pred prihodom na Alamut se marsikdo zaveda, da je na čelu te verske ločine skrivnostni »starec z gore«, ki velja za preroka in človeka, ki mu je Alah izročil ključ rajskih vrat. To je Seiduna dosegel z dovršeno izdelanim kultom osebnosti, ki ga je osnoval tudi na prirejenih zgodbicah in pripovedkah ter s prirejanjem islamske svete knjige, Korana: *»Zakaj je Seiduna najmogočnejši izmed vseh mož, ki so kdaj bivali na zemlji? Zato, ker mu je Alah izročil ključ, ki odklepa vrata v raj«* (Bartol, 1988, str. 87). Za vernike piše različne zgodbe, s katerimi vernikom razlaga naravne pojave, piše pripovedke o nastanku sveta, pekla in raja. Tako Seiduna

utrjuje svoj položaj, hkrati pa ustvarja novo versko ločino in pridobiva vedno več gorečih privržencev: »Koliko dela me še čaka! Za preproste vernike si moram izmisliti tisoč in eno zgodbo o začetku in nastanku sveta /.../ Bajke bom moral vkleniti v načela in moral jim bom sestaviti cel katekizem. Koran je zapletena knjiga, ki potrebuje poseben ključ, da se raztolmači« (Bartol, 1988, str. 545).

3.4.4 Inkvizitor, odrešenik ali bog

Trdnjavi v Bartolovem *Alamutu* poveljuje Hasan Ibn Saba, karizmatični voditelj, filozof in prerok, ki mu je sam Alah, kot verjamejo fedajini, izročil ključ do raja, tja pa lahko pošlje vsakogar, ki se v boju ali zadani nalogi izkaže. Seiduna je grajske vrtove spremenil v umetni raj, saj je že v mladosti spoznal, da je za ljudi umetelno izdelana laž pomembnejša od resnice. Meni pa, da ima tisti, ki je spoznal, da »prava« resnica ne obstaja, pravico izdelati zgodbo in jo kot resnico predstaviti ljudem, ki ji bodo pripravljene (ali primorane) verjeti. Njegova zgodba o rajskih vrtovih pa je zanj le nekakšna uprizoritev v petih dejanjih oziroma »preizkus človeške slepote do njenih skrajnih meja«.

Središče Seidunovega sistema so torej verski nauk, ki temelji na izmišljeni zgodbi o rajskih vrtovih, in goreči pripadniki – fedajini, sam pa predstavlja vrhovnega poglavarja in preroka ali nemara že samega boga, ki se lahko poigrava z usodo svojih podložnikov (vernikov), saj bi lahko rekli, da: » ... Seiduna izgubljenega boga nadomešča s samim seboj. Sam pa priznava, da ga njegova ideja obseda do te mere, da se ne sprašuje več, ali ga vodi dobro ali zlo« (Šorli, 2016, str. 106). Seveda pa ima tudi Seiduna svoje pomočnike, ki ga še učinkoviteje kot on sam spreminjajo v mit; najpomembnejši so skopljenci, ki so tudi njegova osebna straža, in o skrivnostnem voditelju pripovedujejo rajskim deklicam in pa daiji, ki Seidunova sporočila, pohvale in navodila posredujejo bodočim fedajinom ter ga tako zavijajo v tančico skrivnosti.

Spoznamo, da je tudi v Bartolovem *Alamutu* prisoten motiv absolutnega vladarja, ki nadzoruje vsak korak svojih podložnikov in jim pri tem pušča prav malo (oziroma nič) svobode – vsiljuje jim svoje nauke, čeprav fedajini tega ne občutijo kot represijo, ampak Seiduno častijo, občudujejo in so na svojo vlogo v njegovem sistemu ponosni. V nasprotju s precej »neznanimi« in odtujenimi vladarji v romanih *Mi*, *Krasni novi svet*, in *1984* pa »strašnega sanjača iz pekla« v *Alamutu* dodobra spoznamo in ugotovimo, da ni le čemeren in oblastizeljen »starec z gore«,

ampak tudi čustven in pošten človek, ki je izgubil vero v človeštvo: *»Zakaj resnica, ki je bila zame na vrhuncu vseh vrednot, je bila za ostalo človeštvo stvar brez cene. Odrekel sem se svojemu namišljenemu poslanstvu in se vdal«* (Bartol, 1988, str. 192).

4 UGOTOVITVE

Z raziskovalno nalogo smo želeli predstaviti mehanizme totalitarnih režimov v romanih *Mi, Krasni novi svet, 1984* in *Alamut* ter ugotoviti, kako oblast svojo ideologijo vzdržuje. Po končani analizi motivov smo zbrali dovolj podatkov in na podlagi teh hipoteze ali zavrgli ali potrdili.

HIPOTEZA 1: Totalitarne sisteme v izbranih romanih družijo podobni motivi.

Prvo hipotezo lahko potrdimo, saj smo spoznali, da antiutopične romane zares družijo podobni motivi, pri čemer smo se osredotočili predvsem na motive fizične izolacije države, meje med zasebnim in javnim življenjem, propagande in spreminjanja zgodovine ter na motiv o velikem inkvizitorju oziroma odrešeniku. Treba pa je poudariti, da je teh motivov še veliko več (izjemen posameznik, iskanje zgodovine, satirična perspektiva itn.), vendar smo se v raziskovani nalogi osredotočili le na tiste, ki so skupni režimu in pripomorejo k »uspešnemu« ohranjanju oblasti.

HIPOTEZA 2: Država v totalitarnem sistemu je fizično ločena od preostalega sveta.

Drugo hipotezo lahko potrdimo delno, saj smo spoznali, da so nekatere države prav zares fizično ločene od preostalega sveta, na primer Enotna Država in Alamut, državi v *Krasnem novem svetu* in *1984* pa obsegata tako ogromno površino, da nekakšne fizične pregrade niso potrebne oziroma je oblast raje ustvarila nove, takšne, ki so pogosto še učinkovitejše od fizičnih pregrad. V *Krasnem novem svetu* obstaja poseben pravni postopek, ki v rezervate divjakov dovoli le izbrancem, v *1984* pa se je oblast odločila, da bo namesto fizičnih pregrad uporabila »miselne« – članom Partije se brezpravna raja malodane gnusi, zato v njihov svet ne zahajajo.

HIPOTEZA 3: Meja med zasebnim in javnim življenjem posameznikov se postopoma briše.

Zagotovo lahko potrdimo tudi tretjo hipotezo, saj smo ugotovili, da totalitarni režimi načrtno skrbijo za razosebljanje prebivalcev – ti intimnega sveta ne poznajo več, njihove misli niso njihove, ampak so le odraz sistema, v katerem živijo – oblačijo se v uniforme, prosti čas ne obstaja več (oziroma je nadzorovan – *Mi, Krasni novi svet*), ustvarjanje družin je prepovedano oziroma družina ne obstaja več (*Mi, Krasni novi svet, Alamut*) ali pa je njen namen izključno prokreacija (*1984*). Takšne čustev oropane in brezosebne pripadnike družbe pa lahko oblast laže nadzira in si zagotavlja moč in stabilnost, kar je tudi namen totalitarnega režima.

HIPOTEZA 4: Oblast svojo ideologijo uspešno vzdržuje z načrtovano propagando in s prirejanjem zgodovinskih dogodkov.

Potrdimo lahko tudi četrto hipotezo, saj oblast svojo ideologijo uspešno vzdržuje s propagando in prirejanjem (spreminjanjem) zgodovinskih dogodkov. Ljudem s pomočjo različnih plakatov, parol in celo droge (*Krasni novi svet*, *Alamut*) vsiljuje določeno prepričanje, jih hujska proti določeni skupini ljudi ali posamezniku (Emmanuel Goldstein – *1984*) in tako usmerja njihovo mišljenje. Večina prebivalcev antiutopičnih držav takšnega vsiljevanja mnenja ne doživlja kot represije ali nasilja, ampak svojo vlogo sprejmejo vdano in ponosno. Kljub temu pa obstajajo tudi posamezniki (protagonisti), ki so zmožni »videti čez« puhle fraze in plakate. Ti se zavedajo, kako sprevržena je resnično oblast, ki jih nadzira, in zato se v njih rodi želja po upor, vendar ta upor zanje pogosto ne predstavlja odrešitve – na koncu spoznajo, da je sistem močnejši od posameznika, zato je njihov beg (upor) nemogoč.

HIPOTEZA 5: Oblast totalitarne države je v rokah ene osebe, ki jo prebivalci častijo.

Prav tako lahko potrdimo tudi peto hipotezo, saj spoznamo, da prav vsako državo v romanu nadzira karizmatičen posameznik, ki ga prebivalci (po božje) častijo – v romanu *Mi je to Dobrotnik*, v *Krasnem novem svetu* velikega inkvizitorja predstavlja nadzornik Mustafa Mond, v antiutopiji *1984* je oblastnik Veliki brat, v romanu *Alamut* pa Hasan Ibn Saba – ta se svoje moči zaveda (v nasprotju z neukim prebivalstvom razume sistem), zato s svojimi »podložniki« pogosto manipulira in usmerja njihovo mišljenje. Njegova oblast je neomejena, saj lahko posega tudi v zasebno življenje posameznika, ima pa tudi pravico razpolagati z njihovimi življenji – usmrti lahko vsakogar, ki se mu zoperstavi oziroma predstavlja grožnjo za totalitarni sistem.

5 IZBOLJŠAVE

Po končani predstavitvi in analizi izbranih motivov so se nam porodile tudi mnoge ideje, kako raziskovalno nalogo izboljšati. Razmislili smo, kaj bi lahko dodali ali spremenili, da bi raziskovalna naloga postala zanimivejša.

Pri pisanju raziskovalne naloge smo se osredotočili predvsem na mehanizme, s pomočjo katerih totalitarni režim vzdržuje svojo oblast in na podlagi katerih gradi totalitarno urejeno družbo. V izboljšani nalogi bi lahko poleg že izbranih motivov predstavili in analizirali tudi druge motive, ki so antiutopičnim romanom skupni:

- predstavili bi protagoniste (izjemne posameznike), njihov pogled na totalitarni režim in njihovo usodo – iz kolesja sistema se uspe rešiti le Ibn Tahir,
- razmislili bi o avtorjevem odnosu do inkvizitorja (odrešenika) – le v Bartolovem *Alamutu* je ta odnos pozitiven,
- nastanek antiutopičnega romana bi lahko primerjali s takratnimi razmerami v Evropi in svetu ter raziskali, kako so ti vplivali na antiutopičnih del – mnogi nastanek obravnavanih del povezujejo z razmahom avtoritarnih in totalitarnih sistemov v povojni Evropi.

Prav tako bi lahko dodali kakšno sodobnejše antiutopično delo (druga polovica 20. stoletja) in primerjali, kako so se določeni motivi v izbranih deli spremenili oziroma ostali enaki. Raziskali bi lahko, ali so tudi sodobnejše antiutopije tako priljubljene kot te, klasične.

Raziskovalno nalogo pa bi lahko izboljšali tudi tako, da bi antiutopične romane primerjali z njihovimi predhodniki, tj. utopičnimi romani, in ugotavljali, kako se podobni motivi kažejo v utopičnih romanih in kako v distopičnih ter raziskali, zakaj je antiutopična literatura postala bolj priljubljena.

6 DRUŽBENA ODGOVORNOST

Kot člani sodobne družbe se moramo zavedati, da so nam pogosto zaupane različne naloge, ki pa jih moramo opraviti karseda odgovorno, zanesljivo in tako, da ne škodujemo naravi ali skupnosti, v kateri prebivamo. Prav zaradi tega smo se izdelave raziskovalne naloge lotili z zanimanjem, s preišljenostjo, z natančnostjo in zavedanjem, da je tudi nam zaupana naloga, ki jo moramo opraviti odgovorno. Pri pisanju in raziskovanju smo vseskozi upoštevali načela družbene odgovornosti.¹³

Naloga upošteva načelo etičnosti in transparentnosti – raziskovalna naloga je pregledna, sklepi in namen pa so jasno razkriti; prav tako je napisana v skladu z vladavino prava in s spoštovanjem človekovih pravic, saj je delo vseh avtorjev ustrezno navedeno in citirano.

Raziskovalna naloga obravnava romane *Mi, Krasni novi svet, 1984* in *Alamut*, v katerih je predstavljeno delovanje totalitarnega sistema, ki postopoma ruši mejo med zasebnim in javnim življenjem, ljudje pa postajajo vedno bolj razosebljeni elementi v kolesju ogromnega sistema. Menimo, da naša naloga lahko pripomore k razumevanju človeške družbe, vplivu tehnologije na človeka in naravo, vendar tudi k zavedanju, da kljub tehnološkemu napredku, ki ga prinaša prihodnost, človeška družba ne bo nujno boljša in naprednejša, ampak bo (najbrž) svobodo žrtvovala v imenu znanosti in želje po moči.

---

¹³ Sedem načel družbene odgovornosti po ISO 26000 je dostopnih na naslednji povezavi: <http://www.irdo.si/skupni-cd/cdji/cd-irdo-2013/referati/f-ziger.pdf>

7 ZAKLJUČEK

Namen naše raziskovalne naloge je bil predstaviti in analizirati mehanizme, s pomočjo katerih totalitarni režim vzdržuje svojo oblast, in raziskati, kako s pomočjo teh gradi antiutopično družbo.

S pomočjo podrobne analize in literarne interpretacije smo ugotovili, da totalitarni sistemi v antiutopičnih romanih temeljijo na podobnih mehanizmih in prav zato uspešno vzdržujejo oblast, ki je do ljudi sicer nasilna in brezosebna. Glavne ugotovitve so, da predvsem izolacija države, razosebljanje ljudi in odnosov, odlično osnovana propaganda in dovršen kult osebnosti, ki ga ustvarja voditelj, omogočajo vzdrževanje tako represivne oblasti, ki ljudem ponuja prav malo svobode. Prebivalci so pogosto omejeni le na opravljanje določenih aktivnosti – preveč znanja o določeni zadevi jim lahko škodi, zato jih oblast specializira le za določene naloge. Prav tako sta omejena tudi preživljanje prostega časa in čustvovanje, saj se oblast zaveda, da čustveni ljudje lahko postanejo nepredvidljivi in nepokorni.

Na podlagi analiziranih in predstavljenih motivov ter ugotovitev lahko povzamemo, da sta bila cilj in namen naše naloge dosežena.

8 VIRI IN LITERATURA

8.1 Literatura

Atwood, M. (2017). *Deklina zgodba*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bajt, D. (1982). *Ljudje, zvezde, svetovi, vesolja. Eseji o znanstveni fantastiki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bajt, D. *Uvodna študija*. V: Zamjatin, J. (1988). *Mi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Bartol, V. (1988). *Alamut*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bartol, V. (2016). *Alamut, prebujeni zmaj*. Ljubljana: Založba Sanje.

Booker, M. K. (2004). *Antiutopija v moderni literaturi*. Ljubljana: Založniški atelje Blodnjak.

Huxley, A. (2016). *Krasni novi svet*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Koritnik, A. (2005). *Negativna utopija. Outopia in dystopia: zgodovina in teorija* (Diplomsko delo). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.

Koron, A., Paternu, B., Perko, J., Šorli, M., Korošec, R. (2016). *Esej na maturi 2017: človek v kolesju sistema*. Ljubljana: Intelego.

Mahkota, T. *George Orwell – pregled življenja in dela*. V: Orwell, G. (2004). *1984*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Orwell, G. (2004). *1984*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Zamjatin, J. (1988). *Mi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

8.2 Spletni viri

Drama (2017). *Krasni novi svet*. Pridobljeno 29. 10. 2019 s
<https://www.drama.si/repertoar/delo?id=2143>